

SZAKPOLITIKAI FÜZETEK

AGRÁRIUM

Új Köztársaságért
Alapítvány

ELŐSZÓ

Tisztelt Olvasó!

Az elmúlt időszakban az Új Köztársaságért Alapítvány (<http://ujkoztarsasagert.hu/>) fő feladata a Demokratikus Koalíció (DK) programalkotásában történő részvétel volt. Az Alapítvány szakpolitikai kabinetjeire támaszkodva született meg a Sokak Magyarországa címet viselő programjavaslat, amelyet a DK Elnöksége, majd azt követően a Kongresszusa is elfogadott mint vitaanyagot. (A programjavaslat elérhető: <http://ujkoztarsasagert.hu/wp-content/uploads/sokakmagyarorszaga.pdf>) Terveink szerint a párt programjának véglegesítése – széleskörű egyeztetést követően – várhatóan a 2018-as választások előtt történik meg. Az Új köztársaságért Alapítvány kabinetjei a részletesebb szakpolitikai elképzelések kidolgozásán munkálkodnak. Ezek megismertetése érdekében indítjuk útjára a Szakpolitikai Füzetek kiadványsorozatát.

Az anyagok műhelytanulmányok, sem az alapítvány Kuratóriuma, sem pedig a DK Elnöksége nem vitatta meg ezeket, kizárólag az egyes kabinetek elképzelését tükrözik, azonban a részletesebb szakpolitikai elképzelések kellően inspiratívak a DK programjának további gazdagításához, véglegesítéséhez.

Bármilyen észrevételt örömmel és tisztelettel várunk a program@ujkoztarsasagert.hu e-mail címre.

2016. október 28.

Kolber István

elnök

Új Köztársaságért Alapítvány

Készítette:

dr. Kemény Ádám kabinetvezető
Bereczki Péter
Hazai András
Heteyi Gábor
Nagy-Huszei Tibor
Rádi Feriz

Kiadja az Új Köztársaságért Alapítvány

Felelős kiadó: Kolber István

BEVEZETŐ

Az emberiség legfontosabb tevékenysége évezredek óta az, hogy biztosítja megélhetésünk legegyszerűbb feltételeit: tápláló és ízletes élelmiszereket, valamint az ipar számára fontos nyersanyagokat állít elő. A világ aktív keresőinek mintegy a fele a mezőgazdasági szektorban dolgozik, és a földfelszín nagyjából harmadát csak az agrárium hasznosítja. Eközben a mezőgazdaság két alapvető erőforrása (a termőtalaj és a víz) csak korlátozottan áll rendelkezésre.

A mezőgazdaság hazánkban is hétköznapijaink alapvető részét alkotja. A mindennapi életünkben fogyasztott és használt dolgok nagy része – kezdve a tejtől, a kenyértől, a hústól és a bortól egészen a ruházati cikkekig vagy a vágott virágokig – közvetlenül az agráriumból, vagy különféle mezőgazdasági feldolgozó üzemekből származik. A mezőgazdasági termékek különleges szerepet töltenek be életünkben: kiváló minőségű, biztonságos élelmiszert állítanak elő. Egyúttal azt is várjuk tőlük, hogy gondozzák a természetes tájakat, segítsék elő az éghajlatváltozás elleni küzdelmet és őrizzék meg a mezőgazdaság sokszínűségét, a vidék értékeit, hagyományait.

Fontos célunk, hogy a Sokak Magyarországon szervezett, a tudásra, innovációra épülő, modern, a hatékonysági követelményeknek megfelelő üzemszerkezetű mezőgazdaság jöjjön létre, s az agráriumban dolgozók is úgy érezzék majd, hogy itt jó élni, ide jó hazajönni. Ehhez még sok a tennivalónk. Át kell alakítanunk a tulajdonviszonyokat, radikális technológiai megújítást kell végeznünk a termelésben, javítanunk kell az élelmiszer- és élelmiszerbiztonságot, bővíteni a falusi foglalkoztatást, emelni a vidéken élő emberek életminőségét – hogy csak néhány fontos ügyet említsünk.

Mindezeket a tennivalókat a Sokak Magyarországa címet viselő programjavaslatunkban foglalmaztuk meg. Az agrár- és vidékfejlesztési szakpolitikai füzet a programban szereplő legfontosabb javaslatokat bontja ki részletesen és bemutatja azok szakmai hátterét.

dr. Kemény Ádám
kabinetvezető

VERSENYKÉPES MEZŐGAZDASÁG

Programtézis:

A magyar mezőgazdaság jövője alapvetően a versenyképesség javításán múlik.

Ezt a célt csak szervezett, a tudásra, innovációra épülő modern, a hatékonysági követelményeknek megfelelő üzemszerkezetű mezőgazdaság lesz képes megvalósítani.

A mezőgazdasági versenyszféra mellett továbbra is létjogosultsága lesz egyfajta szociális és hobbi jellegű önellátást szolgáló, csupán a helyi piacra termelő gazdálkodásnak. Ezek adhatnák sok „helyi piac” bázisát azzal, hogy megélhető forrásként önmagukban nem alkalmasak, hatékonysági szempontok itt nem játszanak szerepet.

I.

A versenyképesség fogalmát különböző értelemben használhatjuk. Elsősorban gazdasági vállalkozások, szervezetek vagy országok, régiók és városok, továbbá egyes gazdasági ágazatok teljesítményének összehasonlítására is ismerünk többféle megközelítést, értékelési rendszereket. Az egyes szereplőknek az a képessége, hogy az adott környezetben, gazdasági térségben egyre jövedelmezőbb árukkal vagy szolgáltatásokkal jelenjenek meg, különösen azon kis és nyitott gazdaságok számára fontos, amelyek nem rendelkeznek a vállalkozásaik hatékony működéséhez szükséges méretű belső piaccal. Magyarország tipikusan ilyen ország, s ezért a versenyképesség jelentősége is kiemelkedő valamennyi ágazata, vállalkozása számára.

A mezőgazdaság különlegessége, a gazdasági szektorokon belüli egyedisége közismert. Ez elsősorban a termőterület korlátozott rendelkezésre állásából adódik, s abból a szintén közismert tényből, hogy jelenlegi ismereteink a szerint a földterület érzékelhető méretekben nem szaporítható, nem bővíthető mesterségesen. Ugyancsak fontos sajátossága a mezőgazdaságnak, hogy a földön való gazdálkodás rendkívül kockázat-érzékeny, nagymértékben ki van téve a klimatikus és időjárási tényezők ingadozásának, bár ez utóbbi korlát nem tekinthető örökérvényűnek. A mezőgazdasági technológiák, termelési eljárások eddigi története éppen arról szól, hogy minél nagyobb mértékben lehessen a mezőgazdasági termelést függetleníteni a természeti tényezőktől. A hazai mezőgazdasági tevékenység átlagos hatékonysága tendenciaszerűen elmarad a nemzetgazdasági átlagtól, az utóbbi évekre is igaz, hogy a foglalkoztatottak mintegy 5%-a (190-200 ezer fő) a GDP 4%-át állítja elő.

Természetesen a versenyképesség alatt jelen esetben nemzetközi versenyképességet értünk, és nem foglalkozunk az egyes vállalkozások belföldön, egymás ellen folytatott konkurenciaharcával sem. A magyar agráriumot egységesnek tekintjük, és alapvetően a nemzetközi piacon való megjelenésére koncentrálnak.

A versenyképesség lényegében az előnyök/hátrányok oldaláról is megközelíthető. Abszolút előnyről a nemzetközi piacokon akkor beszélhetünk, ha valamely országnak vagy ágazatnak egyes termékek vagy szolgáltatások előállításában a munkatermelékenység,

illetve a költségek színvonala tekintetében más országgal szemben előnye van, vagyis magasabb hatékonysággal, illetve alacsonyabb költségszínvonallal rendelkezik.

A komparatív előnyök elmélete kimondja, hogy egy országnak azon árucikkek előállítására és exportjára kell specializálnia, amelyeket relatíve alacsony költségekkel tud termelni, és importálnia kell azokat a javakat, amelyek tekintetében termelése relatíve költséges. A nemzetközi versenyképességet tehát e szerint nemcsak az abszolút, hanem a komparatív előny is meghatározza. Ha van két termelő, amelyek kétféle terméket képesek a rendelkezésre álló termelési tényezőkkel előállítani, és az egyik termelő mindkét terméket hatékonyabban termeli, mint a másik, akkor úgy érhetik el együttesen a legnagyobb kibocsátást, ha a hatékonyabb termelő azt a terméket állítja elő, amelyben nagyobb az előnye a másikkal szemben. Az így kialakuló munkamegosztás a komparatív előnyökön alapul.

A versenyképesség szempontjából beszélhetünk még kompetitív előnyről, ami a versenytársakkal szemben értelmezhető. A versenytársakkal szembeni előnyt lényegében azok a tényezők határozzák meg, amelyeket tartósan fenn lehet tartani, és amelyeket a versenytársak nem tudnak ellensúlyozni, függetlenül bármilyen hatékonysági szemponttól.

II.

Természetesen a fő kérdés az, hogy versenyző vagy szociális eltartó agráriumot képzelünk el. Erre egyértelműen az a válasz adható, hogy a 21. században, a folyamatosan gyorsuló technológiai fejlődés és globalizáció korszakában a mezőgazdaság versenyképessége elsőrendű, az ágazat a versenyszektor része. Megfontolandó azonban, és várhatóan nem zárható ki ugyanakkor az sem, hogy a mezőgazdasági versenyszféra mellett továbbra is működhessen egyfajta szociális és hobbi jellegű önellátást szolgáló, csupán a helyi piacra termelő „háztáji” gazdálkodás, földművelés. Ezek adhatnák sok „helyi piac” bázisát, természetesen azzal, hogy megélhetési forrásként önmagukban nem elegendőek, és hatékonysági szempontok ebben a szférában nem játszanak szerepet.

Összességében az egyértelműen leszögezhető, hogy a mezőgazdaság sajátosságai részben fokozott kockázatokat jelentenek, ugyanakkor ezek okos kezelése jelentős versenyelőnyt is adhat a konkurensekkel folytatott verseny során. Nagyon fontos kérdés az is, hogy mi tekinthető a versenyképesség forrásának. A leggyakoribb megközelítések szerint a versenyképesség input-oldalról meghatározott, és mindenekelőtt a termelékenység, a beruházási ráta, a kutatás-fejlesztési kiadások és az oktatás színvonala van rá a legnagyobb hatással. Ebből az is következik, hogy a felsorolt elemek prioritása hallatlanul fontos, és persze ezek részben helyettesíthetőek, tehát ha az adott időszakban nem növelhető érdemben a beruházási ráta, esetleg eredményt érhetünk el az oktatás fejlesztésével, stb.

A mezőgazdasági termelékenység (vagy hatékonyság) növelésének (is) a legfontosabb tényezői:

- kutatás és technológiai fejlesztés
- optimális birtokszerkezet
- közvetlen külföldi befektetések
- infrastruktúra és humán tőke
- „tudás- és nem munka-alapú” agrártermelés kialakítása
- a hazai agrárkutatás, a felső- és középfokú szakember-képzés (beleértve a szakmunkás-képzést is) kiemelt anyagi támogatása

Hosszabb távon azonban szükséges mindazoknak a háttérfeltételeknek a fejlesztése, amelyek ugyan közvetlenül kapcsolódnak a versenyképességhez, de mint az üzleti környe-

zet elemei, nélkülözhetetlen keretet biztosítanak az alaptényezők megfelelő minőségű kialakításához. A sikeresség ezen összetevői:

- gazdasági szerkezet általában
- innovációs kultúra és kapacitások
- regionális elérhetőség
- a munkaerő felkészültsége
- társadalmi szerkezet
- a környezet minősége

Egy különleges és nagyon fontos tényező a versenyképesség és a birtokméret kapcsolata. A hazai és az EU-s, továbbá az USA-beli birtokszerkezetet összehasonlítva egyértelműen kitűnik, hogy a már régebben piacgazdasági alapokon működő mezőgazdasági vállalkozások esetében – mint például az USA-ban – gyakorlatilag eltűntek a 10 ha alatti törpebirtokok és 20% alatti súllyal szerepelnek a 10-50 ha-os kisbirtokok. Bár az EU átlagában a nagybirtokos szerkezet kialakulását erősen gátolja az agrártámogatási rendszer, amely számottevően torzítja a piaci viszonyokat, mégis jóval nagyobb az 50 ha feletti birtokok aránya, mint Magyarországon, persze, így is messze elmaradva az amerikai aránytól (33-35%). Vagyis jól érzékelhető kapcsolat van az átlagos birtoknagyság és a kumulált hatékonyság között.

III.

Nagyon leegyszerűsítve, a mezőgazdasági termelést háromféleképpen lehet megközelíteni, három fő típusról beszélhetünk. Erőltethetjük a **tömegtermelést**, hangsúlyt helyezhetünk a **különlegességekre**, **egyedi termékek** előállítására, és talán érdemes kiemelni külön az ökológiai gazdálkodást is.

A **tömegtermelés** alapja a nagyfokú gépesítés, nagyméretű területen. Ennek a termelési formának a versenyképesség szempontjából Magyarországon eléggé korlátozott létjogosultsága van. A hazai tömegtermelés jóformán csak hazai piacra képes termelni, mert a világszerte tömeges megjelenésre sem a területek nagysága, a termelés volumene, sem a gépesítés foka nem teszi alkalmassá. Ugyanakkor elsősorban a hazai ellátás biztosítása miatt, illetve egyes részpiacokon való sikeres megjelenés céljából a tömegtermelésnek még hosszabb ideig lesz létjogosultsága hazánkban.

Napjainkban is számos szakértő hangsúlyozza, hogy a nagyüzemi tömegtermelésnek vannak káros oldalai, megfelelő intézkedések híján kedvezőtlen hatásokat gyakorolhat a környezetre. Miért támogatandó akkor mégis a birtokméretek növelése és a nagyüzemi termelési formák erősödése? Ennek oka nyilvánvalóan nemcsak a versenyszempontúság, hanem furcsa módon még a környezetvédelem fontossága is.

Hazánkban a második világháború után gyakorlatilag megsemmisítették a hagyományos, családi-örökösödési elveken alapuló mezőgazdaságot, amelyben a tudás szülőről gyermekekre szállt (ehhez szorosán kötődve persze jellemzően a termőföld is családon belül öröklődött). Ennek a rendszernek a legnagyobb előnye az volt, hogy a gazda felelősen művelte földjét, mivel tudta, hogy gyermekeinek is ezen a földön kell majd gazdálkodniuk. Manapság a földművelés komoly elméleti háttérrel igénylő szakmává vált. A kis területen gazdálkodó, jellemzően csekély elméleti ismeretekkel rendelkező egyéni vállalkozók nagyon rossz hatásokkal, és általában a szükségesnél sokkal nagyobb mennyiségben használnak kemikáliákat. Ezzel szemben a nagy területen gazdálkodó vállalkozások (ide értve az 50 ha feletti egyéni vállalkozásokat is), már képesek kigazdálkodni egy agrár-szakember bérét (jobb esetben agrárszak-

ember a tulajdonosa a vállalkozásnak). E szakemberek már képesek kiszámítani a vegyszerek optimális mennyiségét a földterületen, biztosítva, hogy – ha már a versenyképesség és a tömegtermelés miatt mindenképpen vegyszert kell használni, akkor – a minél kevesebb maradvány és szennyezőanyag jusson ki a területről.

Az egyedi termékek, különlegességek előállítására jelentős versenyképesség-fokozó eszköz lehet. Ebben az esetben az úgynevezett kompetitív előnyökről beszélhetünk. A kompetitív előny a versenytársakkal szemben abszolút mértékben érvényesíthető (lásd az előzőekben). Itt tehát arról van szó, hogy a versenytársakkal szembeni előnyt voltaképpen azok a tényezők határozzák meg, amelyeket tartósan fenn lehet tartani, és amelyeket a versenytársak nem tudnak ellensúlyozni. Nem léphetnek be új szereplők az adott piaci szegmensre, nem fenyeget a helyettesíthetőség stb. Lényegében ilyen termék lehet egy borkülönlegesség, egy ritka gombafajta, egyes húsfélék, méz, stb. Ennek az eszköznek a fő korlátja ugyanakkor az, hogy a piacon megjeleníthető termékek csak kis mennyiségben állíthatók elő, és a tartós versenyelőny érdemben nem tudja befolyásolni a teljes ágazat helyzetét. Ugyanakkor ez a termelési forma kimondottan jól illik a hazai viszonyokhoz, hiszen képes nagy létszámú, alacsony képzett munkaerőt eltartani, valamint a világpiacot is el tudja érni, s ezzel elősegíti a foglalkoztatottság növelését, ami nem lehet öncél, de jelen esetben kedvező „mellékhatásként” jelenik meg. Ez az út is megköveteli a legkorszerűbb eszközök használatát, de sokkal kevésbé technológiafüggő és területigényes, mint a tömegtermelés.

Az ökológiai gazdálkodás egy olyan gazdálkodási, élelmiszer előállító rendszer, amely tiltja, illetve korlátozza bizonyos növényvédő szerek, műtrágyák, talajjavító szerek, valamint a mesterséges állatgyógyászati készítmények, továbbá hozamfokozók használatát. Az ökológiai termelés magas állatjóléti szabványokat alkalmaz, elősegíti a természeti környezet megóvását és a fenntarthatóságot. A gazdasági szereplő a gazdálkodás során elvárt elvek, szabályok betartását fokozott ellenőrzés mellett alkalmazza a termeléstől a feldolgozáson keresztül a kereskedelemig. Az ökológiai gazdálkodás folytatása végeredményben a különlegességek termeléséhez hasonlítható, azzal a különbséggel, hogy itt nem beszélhetünk klasszikus kompetitív előnyökről, mivel az adott eljárások a versenytársak által is alkalmazhatók. Tehát az ebből fakadó versenyelőny nagy valószínűséggel csak átmeneti lehet. További megfontolásra érdemes körülmény ennél a gazdálkodási formánál, hogy az alkalmazása könnyen átcsapathat versenyhátrányba. (Lényegében ezzel kapcsolatos dilemma a GMO merev tiltása is, félretéve most az ellenzők abszurd érveit és a hisztérikus véleményeket).

IV.

A hazai mezőgazdaság az utóbbi években évi 410-420 ezer éves munkaerő-egységet alkalmazott, aminek megfelelően mintha 410-420 ezer fő dolgozott volna az ágazatban, teljes munkaidőben, az egész év folyamán. Ez a gyakorlatban – a nagyszámú szürkén és feketén dolgozó munkás miatt – közvetlenül közel 1 000 000 ember, közvetve talán még több számára biztosított megélhetést illetve kereset-kiegészítést (belőlük alig 75-80 000 ember az alkalmazott, egy jelentős részük még egyéni vállalkozó, alkalmi munkavállaló, a többiek pedig a szürke/feketegazdaság résztvevői). A fenti munkaerő-mennyiség a megművelt földterülethez képest nagyon jelentős, többszöröse a fejlett mezőgazdasággal rendelkező országokénak. A versenyképességi megfontolások szerint ezt az arányt kellene javítani, azaz csökkenteni kellene a munkavállalók számát. Ez, ha radikálisan gondolkozunk, és ha el kívánnánk érni a világpiaci versenyképességi szintet, nagyjából 300-500 ezer ember „elbocsátását” jelentené. Nyilvánvaló, hogy ez az egész országot megrázó munkanélküliséghez és akár gazdasági összeomláshoz is vezetne.

Egy egyszerű kalkuláció szerint a magyarországi mezőgazdasági terület ma közvetlenül és ökológikus módon munkát tudna adni mintegy 400-600 ezer főnek, ami több lehet, mint a mai 410-420 ezer éves munkaegység (persze ez csak elméleti érték, minden termőterületet ideszámolva). Közelebb áll a gyakorlathoz az, hogy jelenleg a számítások szerint mintegy 400 000 ember dolgozik – elsődlegesen törpebirtokon – kedvezőtlen körülmények között, körülbelül 2,5-3 millió hektáron gazdálkodva. Ha ezt a földterületet szerveznénk össze a 35-50 hektáros magángazdaságokba, akkor 150 000 – 250 000 embernek tudnánk megélhetést biztosítani, a mostani 400 000 komoly gondokkal küzdő ember helyett. Az így kieső nagyjából 200 000 ember viszont jelentős mértékben a munkanélküliek táborát gyarapítaná, tudniillik az újonnan szerveződött gazdaságok egyéb megnövekedett igényei ekkora pótlólagos foglalkoztatást nem generálnának.

Az előző gondolatmenet is egyértelművé teszi, hogy a mezőgazdaság versenyképessége bonyolult kategória, és annak a javítása sok foglalkoztatási feszültséggel, szociális megrázkódtatásokkal járhat. Ezzel együtt nincs más út, a haladás, a világgazdasági trendek egyértelműen arra mutatnak, hogy az agráriumban is egyre inkább előtérbe kerülnek a hatékonysági szempontok, fokozatosan javítani kell a hatékonysági mutatókat.

A technológiai fejlesztéssel elkerülhetetlenül együtt járó élőkommunikáció-felzabarádítás arra is felhívja a figyelmet, hogy az új munkahelyek teremtése szükségszerű ezzel összefüggésben, de ezek elsősorban nem mezőgazdasági munkahelyek lennének, hanem inkább a szolgáltatások szféráját céloznák meg. Ez a feladat pedig már átvezet az agrár-vidékfejlesztés témakörébe.

FÖLDRABLÁS HELYETT NORMÁLIS TULAJDON-ÉS BIRTOKVISZONYOK

Programtézis:

A földforgalmi törvényt megsemmisítjük, helyébe merőben új szemléletű, földtörvényt alkotunk. A földtulajdon-szerzésben eltöröljük a magán- és a jogi személyek közötti megkülönböztetést. Az észszerű birtokrendezéssel hatalmas indokolatlan költségtől szabadítjuk meg a mezőgazdaságot, javítjuk a versenyképességet.

A TERMŐFÖLD SZEREPE

Létfenntartásunk alapvető tényezője a mezőgazdasági termelés, aminek semmi mással nem pótolható eszköze a termőföld. A föld termőerejének kihasználása, a termelésbe fektetett munka eredménye, valamint a megtermelt javak, ill. a termelésből származó jövedelem elosztása döntően befolyásolja az egész társadalom anyagi és kulturális helyzetét. A globális környezeti problémák, a gazdasági válságok pedig egyre jobban rádobbnak az emberiséget a termőföld korlátosságára és pótolhatatlanságára, s arra, hogy milyen gondossággal kell művelnünk s ápolnunk ezt a létfontosságú gazdasági erőforrást.

A termőföld nagyon fontos közgazdasági jellemzői a tulajdon, illetve a bérlet, hiszen közhely hogy a földtulajdon egyáltalán nincs törvényszerű kapcsolatban a föld használatával. Utóbbi a földbérleten keresztül valósul meg a leggyakrabban, az EU-ban például a földek mintegy 70%-a bérbe van adva, vagyis a tulajdonos nem foglalkozik földműveléssel. Tehát a tulajdonos mellett a legfontosabb gazdasági szereplő a használó (bérlő), de persze politikai szempontból a tulajdon is fontos szereppel bír. A gazdálkodás alapja Magyarországon is a földbérleti rendszer, de az egyéni gazdaságokban a saját földtulajdon részaránya a döntő. Az utóbbi időszakban a birtokkoncentráció főképp az egyéni gazdaságokban zajlik.

Az utóbbi száz évben három ideológia határozta meg Magyarországon a földtulajdonviszonyokat: 1945-ig a konzervativizmus (földesúri nagybirtok), 1945 után a szocializmus (termelőszövetkezet), az 1989-es rendszerváltozás után a liberalizmus (profitorientált tőkés nagybirtok).

Magyarország összes területének (9,3 millió hektár) 79,6%-a termőföld (7,4 millió ha), 20,4% pedig művelés alól kivett terület (1,9 millió ha). A termőföld jellemzően magántulajdonban van. A külterületi termőterületek közel háromnegyede (73,1%) természetes személyek, közel negyede (22,7%-a) pedig az állam tulajdonában van. A mezőgazdasági hasznosítású külterületi mezőgazdasági terület 84,2%-a természetes személyek tulajdona. A természetes személyek közül a mezőgazdasági területtől az állam részesedése 11,4%, míg a szövetkezetek és gazdasági társaságok együttes területi aránya alacsony (3,0%).

A földtulajdon viszonylag tagolt és szétaprózott. A zártkertek nélkül számított külterületeken 2,8 millió darab – átlagosan mindössze háromhektáros – földrészletet tartanak nyilván. A természetes személyek tulajdonába tartozó földrészletek átlagosan 2,7 hektárosak, míg az állami tulajdonú földrészletek átlagmérete 8,4 hektár.

A földpiac is szegmentált, a helyi kereslet-kínálat hatása érvényesül.

A termőföld forgalma kiegyenlített, örökléssel együtt évente átlagosan mintegy 210 ezer hektár, vagyis az összes termőföld 2,5–3%-a cserél gazdát. Arányaiban inkább az öröklés miatt bekövetkező tulajdonosváltás a jelentősebb. A földpiacon (öröklés nélkül) mintegy 110–120 ezer ha termőföld cserél gazdát évente. Elővásárlási jogosultsággal vásárolt a területek 35–40%-a, melynek kétharmadát tulajdonostársak, közeli hozzátartozók, harmadát hasznobérlők és helybeli gazdálkodók vásárolják meg. A külső (spekulációs) vásárlás mértéke 5–10%-ra tehető. A földforgalmat jelentősen visszatartó osztatlan közös tulajdonok (1,3 millió ha) esetében az értékesítést a tulajdonrészek vontatott kimérése és a területen fennálló bérleti jogviszonyok kötöttségei hátráltatják.

Az 1990-es évek első felében a magyar szántóföldvagon 87 százaléka került magánszemélyek tulajdonába. Az úgynevezett második földalapot már nem volt ideje rendelkezésre bocsátani az MDF-kormánynak.

A 2015 végén eladásra felkínált állami földterület nagyságrendjében azzal a területtel egyezik meg, amelyet az Antall-kormány ugyan tervezett, de már nem tudott magánkézre adni. E területek nagyobbik része egy 1953-as törvény alapján, nyílt zsarolással, ellenszolgáltatás nélkül került az állam tulajdonába. Azok, akik nem bírták fizetni a beszolgáltatást, ingyen átadhatták a földjeiket az államnak. A kisebbik tételt a „Földért életjáradékot” programban följánlott területek képezik.

A FIDESZES FÖLDPRIVATIZÁCIÓ

A folyamatban lévő földprivatizáció valódi céljait illetően elég nagy a bizonytalanság. Logikusnak tűnik, hogy a Fidesz-barát (vagy kedvezményezett) cégek (mivel jogi személyként maguk nem vehetnek termőföldet) úgy próbálják gyarapítani a gazdaságukat, hogy alkalmazottaikat, esetleg családtagjaikat strómanként használva jutnak többlet földbirtokhoz vagy a bérlet mellett rejtett földtulajdonhoz. Elképzelhető, hogy a ma bérelt földekből vetetnek meg részeket, vagy szomszédos területeket vásároltatnak fel, amelyeket aztán elég könnyedén lehet a meglévő területhez csatolni (a birtokkorlátot, mint mindent, ki lehet játszani). Ezzel a párthű társaságokat lehetséges gyarapítani, de természetesen szinte ugyanezekkel az eszközökkel tönkre is lehet tenni „ellenséges” vagy versenytárs vállalkozásokat, és itt már fennállhat a birtokelaprózódás veszélye is.

Az eddigi hirdetményekből az látszik, hogy az árverési kiírások viszonylag magas árat tartalmaznak. Ebből az következhet, hogy a potenciális vevők a bérleti díjak emelésére számítanak, amit 90 nap elteltével, illetve utána 3 évente meg is próbálhatnak (a most folyamatban lévő újabb törvénymódosítás éppen ehhez akar újabb jogalapot teremteni – viszszaemelőleges hatállyal...). Akkor már gazdaságossá válhat az üzlet, ki lehet termelni a hitel törlesztési költségeit. Ami viszont a támogatásokat illeti, arra hosszú távon nem nagyon reális alapozni, mivel 2020 után csökkenni fog a földalapú támogatás, sőt, előbb-utóbb várhatóan meg is fog szűnni. Ha egyébként valóban az is a Fidesz célja, hogy az új tulajdonosok a bérleti díj „piacosításával” jobban járjanak, az még nem tenné tönkre az érintett agrárcégeket, legfeljebb az eddig irreálisan alacsony díj helyett fizetnék a reálisat.

Alig egy éve múlt, hogy az új földtörvény drasztikusan leszűkítette a termőföld vásárlására jogosultak körét, ma 100 ezer ember, az ország lakosságának alig 1%-a gondolhat föld vásárlására. Többségük nyilvánvalóan nem bír akkora tőkével, hogy érdemben belépjen erre a mesterségesen felduzzasztott kínálatú piacra. Nyilvánvaló, hogy a keresletet valamiféle állami beavatkozással fogja serkenteni a kormány. Erre a jelek szerint két forrás áll rendelkezésre: az egyik az elmúlt időszakban a Fidesz-klientúra hatalmas állami és EU-s lenyúlásaiból származó milliárdok, a másik pedig az MFB által nyújtandó, 20 éves lejáratú alacsony kamatú hitel.

Az értékesíteni szánt földek kisebbik része szétszórta, kis területű parcellákat jelent, döntően a korábban baloldali kormányok által bonyolított „földet életjáradékért” akció keretében az államnak adott földekről van itt szó. A 3 ha-nál kisebb földeket pályázat útján fogják értékesíteni, ez mintegy 40 ezer földdarabot jelent. Ezek kis területű földek, szétszórta, bérbeadásuk is gondot okoz, összesen is csak kb. 80 ezer hektárt tesznek ki a 380 ezer hektárból. Ezek eladását nem is vitatjuk, nagy részüket valószínűleg legalább nagyobb részben a valódi gazdák fogják megvenni. Persze, ezzel a Fidesz vidéki bázisa jelentősen erősödni fog.

Az állami földek döntő része azonban nem ilyen, hanem főleg az egykor állami gazdaságok által használt összefüggő, az átlagosnál jobb minőségű, gazdaságosan művelhető, jól karban tartott birtok. Ezeket ma néhány valóban nagy társaság – a „piszkos 12”, azaz a Fidesz által 2001-ben haveroknak juttatott 12 nagy, volt állami gazdaság – és nagyobb részt a kis- és középvállalkozások közé tartozó több tucat egyéb társaság bérlői (köztük a „piszkos 11”, azaz a 2002-ben az MSZP által privatizált 11 volt állami gazdaság). Ezek a gazdaságok általában jól kiépített, nagyon drága vertikumokat működtetnek, korszerű és nagy állattenyésztéssel, vetőmag-termesztéssel, feldolgozó üzemekkel, ezek a gazdaságok a tudomány és a technika fejlődésének követésében, elterjesztésében is élen járnak. Ezek foglalkoztatják a mezőgazdasági alkalmazottakat döntő többségét. Tevékenységük példa- és iránymutató a kisebb gazdaságok előtt, amelyek ezek nélkül nem lennének képesek a világ fő fejlődési trendjeit, folyamatait követni.

Ha ezek az összefüggő területek több tucat, vagy több száz tulajdonos kezébe kerülnek, elképzelhetetlen, hogy a szerződés lejártakor azonos akarattal bérletet hosszabbítanak. Különösen elképzelhetetlen, ha azt is tudjuk, hogy az állam most azzal a kikötéssel adja el ezeket a földeket, hogy a vevő köteles azt maga művelni. Ez azt jelenti, hogy amint a jelenlegi bérlet lejár – a „piszkos 12” kivételével legfeljebb 5-15 év múlva – ezek a pár ezer hektár földet használó gazdaságok széthullanak.

Magyarországon jelenleg a föld ára messze elmarad az európai ártól, a szomszédos Ausztriában is többszörösét kell adni egy hektár földért. Ennek egyik oka a tulajdonszerzésben meglévő sok korlát. Nyilvánvaló, hogy ezek a korlátok hamarosan megszűnnek, mert az uniós jogba ütköznek. Tudja ezt a kormány is. Ezért akarja még ezt megelőzően olcsón a saját embereinek adni ezeket a jó földeket, hogy majd, amikor már nem lesznek korlátok, akkor a megemelkedő földárak hasznát ők tehessék el. Az csupán porhintés, hogy húsz évig nem lehet eladni az így vásárolt földet. Ha a hitelt idő előtt visszafizetik, akkor törölhető az elidegenítési tilalom. Mellesleg, húsz év nagy idő, azalatt a tilalom jogszabály-változtatással is törölhető.

Összességében tehát egyértelműnek tűnik, hogy bár önmagában az, hogy az állam bizonyos versenypiaci területről kivonul (mert a mezőgazdaság is az), nem ördögtől való, a jelenlegi Fidesz-földprivatizáció jogszerűtlenségekkel és korrupcióval átszótt célja nyilvánvalóan a saját földbirtokosi bázis létrehozása, illetve megerősítése. Ez ellen minden eszközzel fel kell lépni, és amint arra lehetőség nyílik, a törvénytelenégeket fel kell tárnai, és amit lehet, reparálni kell.

Ugyancsak kiemelkedő fontosságú lesz egy jövőbeni normális földpolitika sikeréhez, hogy megteremtünk egy egészséges földpiacot, a földtulajdon-szerzésben eltöröljük a magán- és a jogi személyek közötti megkülönböztetést. Erre alapozva létre kell majd hoznunk egy ésszerű birtokszerkezetet, megteremtve a korszerű kis- és nagygazdaságok együttélésének harmóniáját.

SZOCIÁLIS MEZŐGAZDASÁGI FOGLALKOZTATÁS

Programtézis:

Megfontolandónak tartjuk, hogy a mezőgazdasági versenyszféra mellett továbbra is működhessen egyfajta szociális és hobbi jellegű önellátást szolgáló, csupán a helyi piacra termelő „háztáji” gazdálkodás, földművelés. Ezek adhatnák sok „helyi piac” bázisát azzal, hogy megélhetési forrásként önmagukban nem alkalmasak, hatékonysági szempontok itt nem játszanak szerepet.

1. A SZOCIÁLIS FOGLALKOZTATÁS SZERVEZETI KERETE

A magyar mezőgazdaság által előállított termékek csak akkor maradnak versenyképesek, ha a termelés hatékonysága nem szenved csorbát. A magyar mezőgazdaság munkaerő hatékonysága a német, francia, dán gazdasághoz képest alig éri el azok hatékonyságának 40%-át. A növénytermesztés nagyüzemi gazdálkodásában közelebb, az állattenyésztésben távolabb állunk az EU vezető országaihoz képest. A hatékonysági hátrány még abban az esetben is számottevő költséghátrányt okoz, hogy lényegesen alacsonyabb hazánkban az agrárágazatban fizetett bérek nominális értéke. Akár az agrár-versenyszférát kényszerítjük arra, hogy további munkaerőt alkalmazzon, akár a költségvetési forrásból fenntartott közfoglalkoztatással teremtünk belpiaci konkurenciát és ez által külpiazi értékesítésre kényszerítjük az ott nem versenyképes termékekkel megjelenő agrárvállalkozókat, a vállalkozások eredményességét fogjuk csökkenteni.

A mezőgazdaság versenyképességének fenntartása és életképességének biztosítása érdekében megoldást kell arra találni, hogy ne növekedjen, sőt csökkenjen az agrárvállalkozások bér- és járulékköltsége (nőjön az élőmunka hatékonysága), illetve a vidéki lakosság munkahelyhez és bérjövödelemhez jusson.

Nyilvánvaló megoldás lehet az iparfejlesztés, a munkanélküli vidéki lakosság azonban döntően nem célmunkaereje a korszerű iparnak, vagy szolgáltatásnak megjelenő, a településében gyökeret vert lakosságára tud és fog beruházni!). Tehát mégis marad a mezőgazdasági foglalkoztatás a kistélepülések vidéki munkanélküli lakosága számára...

A gyermekcipőben lévő szociális szövetkezetet mint vázat fel lehet használni a projekt kiindulásaként. A jelenlegi módszerrel és rendszerrel egyébként a szociális szövetkezet működésképtelen és gazdaságilag fenntarthatatlan.

A szociális szövetkezet működésével kapcsolatban a legfontosabb probléma, hogy az általa előállított termékek piaci útja nem megfelelő. Jelenleg a szövetkezetek piaci stratégiája: „termékek, amit tudok, és igyekszem helyben eladni, vagy természetbeni juttatásként elfogyasztani”. Ott akarnak terméket eladni, ahol egyébként is alacsony a fizetőképes kereslet, és abból akarják gazdagítani a munkanélküliségből

bevonzott alkalmazottat, hogy a jövedelmet burgonyában és vöröshagymában számlolja el és adja ki. A rendszer teljesen hibás: nem azt kell eladni, amit megtermelt a szervezet, hanem azt kell termelni, amit el lehet adni!

Az következő kerülő modell olyan agrárfoglalkoztatás kiépítését teszi lehetővé, amely célja:

- a mezőgazdasági közegben élő munkanélküliek helyi foglalkoztatása;
- a foglalkoztatott munkaerő megfelelő szakmai tudásának biztosítása;
- értékesíthető termék előállítás;
- belátható időn belül – program szerint – önálló vállalkozás megalapozása;
- az életképes vállalkozásban dolgozók tulajdonossá tétele.

A mezőgazdaság képes munkahelyet teremteni és hosszútávon megtartani, amennyiben annak legfontosabb peremfeltételeit biztosítani tudjuk. Ezek (előrehaladási sorrendben és nem teljes körűen):

- a) marketing (azaz azt termeljük, amit el lehet adni);
- b) indulótőke;
- c) forgótőke biztosítása;
- d) tudás és gyakorlat.

a) A marketing. Az új szociális szövetkezeti rendszer alapjaira a többségi állami tulajdonban lévő Szociális Szövetkezeti Központ (továbbiakban: Központ). A Központ biztosítja a rendszer működőképességének alapját, a marketing politikát. A tulajdonosi összetétel: minimum 51%-ban állami tulajdon, a nem állami tulajdon az egyes szociális szövetkezetek tulajdonában van. A Központ feladata a marketing politika meghatározása és betartása (később részletezve).

b) Az indulótőke. A szociális szövetkezeti modell- és életpálya a következő: a közfoglalkoztatási költségvetési szubvencióból létrehozott szövetkezet részjegye (alapító vagyona) a helyi önkormányzatok tulajdonába kerül. A működési nyereség folyamatosan akumulálódik (ha van), és a képződött eredménytartalékból évente a ledolgozott idő arányában a szövetkezetben dolgozók (a bére kívül) tőkejuttatásban részesülnek, így folyamatosan nő (eredményes gazdálkodás esetén) a dolgozók tulajdonrész az önkormányzati tőkéhez viszonyítva. Ezzel fokozatosan magánvállalkozássá válik a szociális szövetkezet, melynek az életpályája később a társasággá történő átalakulással teljesedik ki. A szövetkezeti dolgozók bére a helyben szokásos piaci bér, hiszen a tulajdonosok a helyi önkormányzat és az aktív tagok, ezáltal ők határozzák meg a szövetkezet tervét, így a bérezés módszerét és szintjét is.

c) Központi forrásból a szociális szövetkezet az első 5 évben a működési támogatásban részesül (lásd később). A támogatás a működési költségeket finanszírozza: az első évben 100%-ban (felülről korlátosan a termék előállításnak megfelelően), majd fokozatosan, évről évre csökken úgy, hogy a 6. évben a szociális rendszerben dolgozó vállalkozókkal azonos módon részesül támogatásban. Tehát a hatodik évben – a termelés tekintetében – versenysemlegessé válik.

d) A működési támogatás egyik fontos és az első 5 évben végig megmaradó eleme az oktatás támogatása. (A támogatás először az alapanyag finanszírozásból vonul ki, aztán az igénybe vett szolgáltatásokból, aztán a bérekből és járulékokból és legutoljára az oktatási költségek finanszírozásából.)

A Központ legfontosabb funkciói:

1. Kialakítja a marketing-programot: a szociális szövetkezetek mit termelhetnek, azt hol és milyen feltételekkel lehet értékesíteni (Marketing = eladható termék, termékpolitika (Product) + ár, árpolitika (Price) + elosztási csatornák, értékesítési politika (Place) + ösztönzési politika (Promotion)). A Központ felvásárolja a terméket, melyet saját maga értékesít. A cél olyan áru előállítása, amely illeszkedik a jelenkori ételmezési elvárásokhoz és feldolgozottságában piacvezető (konvencionális és vegyszermentes termékek [zöldség, gyümölcs, hús] konyhakész állapotban frissen és fagyasztván tartósítószer használata nélkül homogén minőségben). A volumen meghatározásánál szintén döntő kérdés, hogy piaci szegmensnek megfelelően folyamatos álljon rendelkezésre árukészlet.
2. A termékstandardok kialakítása (legyen folyamatosan mindig ugyanolyan minőségű és kiszerezhető az áru).
3. Az eljárási standardok kialakítása (konvencionális és ökológiai termelés, feldolgozás, csomagolás, tárolás rendszerszerű működtetése). A termékstandardok és az eljárási standardok minden esetben írott formában és a szociális szövetkezetek részéről megkövetelhetően kerülnek kiadásra.
4. Az élelmiszerbiztonsági rendszer kiépítése.
5. A standardok, élelmiszerbiztonsági rendszerek működésének, a termékminőségnek folyamatos ellenőrzése.
6. Exportképes brand kialakítása és annak következetes felépítése, a termékek e brandbe való beillesztése.
7. A termelés, feldolgozás, csomagolás, tárolás, szállítás teljes körű átláthatósága és a folyamatok nyomon követése: az árura vonatkozó transzparencia biztosítása.
8. Piacszervezés: a terméket ki kell vonni a termék-előállítás helyi piacáról és annak – jövedelem tartalommal rendelkező – bevételét kell a termék-előállítóhoz visszajuttatni. Elsődleges cél a terméket exportképessé tenni.

2. A SZOCIÁLIS FOGLALKOZTATÁS ELHELYEZÉSE A TÁMOGATÁSI RENDSZERBEN

A magyar mezőgazdasági tevékenység sosem volt homogén: az egyes termelők – üzemméret, technológiai színvonal, tőkeellátottság, földrajzi elhelyezkedés, termőhelyi adottságok függvényében – különböző termelési színvonalú és különböző vevői csoportot kiszolgáló árukészlettel jelent meg a piacon. Ezt a tagoltságot szükséges megtartani és erősíteni, hiszen a specializáció elengedhetetlen a versenyképes termék előállításához. A specializált termelési szerkezetek kialakításának, megerősítésének fontos eszköze a célzott támogatások rendszere.

A támogatási struktúrát is a termelési színvonalhoz, a termelési célokhoz kell igazítani, annak megfelelő módon kiépíteni. Három fő irány különböztethető meg:

- a) a szociális mezőgazdasági tevékenység;
- b) az egyedi termék előállító tevékenység;
- c) a magas élől munka hatékonysággal működő tömegáru előállító tevékenység.

Az alap (normatív) támogatásokon túl a specializált célrendszerhez specializált támogatási csomagokat kell rendelni.

a) Szociális mezőgazdasági támogatási csomag. A támogatás célja: a közfoglalkoztatási forrásból létrehozott szociális szövetkezet működésének támogatása. Az első évben a támogatás minden költségre kiterjed, hisz a szövetkezet saját forrással nem rendelkezik. A következő években a támogatás folyamatosan csökken évente húsz százalékponttal, így a hatodik évben a működési támogatás megszűnik. Az így feltőkésedett és működőképessé vált szövetkezet pályázhat a b) vagy c) pontban jelzett támogatásokra.

b) *Egyedi terméket előállító tevékenységet támogató csomag.* A mezőgazdasági kistermelők támogatása annak érdekében, hogy az alacsonyabb intenzitású termelési módok és az ezáltal előállított helyi, egyedi termék kultúra fennmaradjanak.

c) *Hatékonyaságnövelő támogatási csomag.* A nagyüzemi, hatékony tömegterméket előállító rendszerek támogatása, mellyel alacsony élőlátás igényével, alacsony önköltséggel külföldön is versenyképes tömegtermék állítható elő.

Egy-egy termelő csak egyfajta támogatási csomagból részesülhet adott évben. Amennyiben az üzem fenntarthatóságában, nagyságában, a termelési célokban változás következik be, úgy a következő évtől a másik csomag támogatásából pályázhat.

ÉLELMISZER- ÉS ÉLELMEZÉSBIZTONSÁG

I. ÉLELMISZERBIZTONSÁG

Programtézis:

Az élelmiszerbiztonság egyfelől fogyasztóvédelmi kérdés, másfelől azonban a valóban hatékony, tényleges ellenőrzés a magyar élelmiszertermelés versenyképességének is fontos feltétele. Olyan rendszert kell működtetnünk, amely megbízhatóan, gyorsan, politikai és lobby érdekek által nem befolyásolható módon kiszűri a silány minőségű, vagy egészségre ártalmas termékeket és termelőket.

Az élelmiszerbiztonság nagyon leegyszerűsítve azt jelenti, hogy az adott élelmiszer nem okozhat egészségügyi ártalmat a fogyasztónak. Az élelmiszerbiztonsági kérdések – beleértve az élelmiszerláncba kerülő állatok takarmányának biztonságát is – világszerte az érdeklődés előterébe kerültek. A WHO becslése szerint az élelmiszer-fogyasztással összefüggésbe hozható megbetegedések száma az egész világon folyamatosan emelkedik, az iparilag fejlett országokban is a lakosság 10–30%-át érinti évente, ez hazánkban 1–3 millió (többnyire be nem jelentett) megbetegedést is jelenthet. Az élelmiszer-biztonsági helyzet sehol a világon nem javult a várakozásoknak és a technikai fejlődés szintjének megfelelően, sőt, ezzel ellentétes tendenciák is érvényesülnek. Az újabb és újabb élelmiszerbotrányok miatt nőtt az érdeklődés az élelmiszerbiztonság iránt. Az élelmiszer-fogyasztással kapcsolatos veszélyeztetettség új dimenzióba lépett, a kockázat globálissá vált.

A már ismert, gyakran előforduló megbetegedések mellett új típusú élelmiszer-biztonsági veszélyek is megjelentek. Figyelemre méltó például a növényi eredetű élelmiszerek növekvő szerepe egyes járványok terjesztésében. Az élelmiszer-biztonsági helyzetet befolyásolják a globális környezeti és éghajlati változások, a környezet szennyeződése, a mezőgazdasági technológiák változása, az élelmiszeripari technológiák változása, a nemzetközi élelmiszer-kereskedelem kiterjedése, az életmód változása, a lakosság immunállapotának romlása, valamint a hamisítások, csalások terjedése és a terrorizmus veszélye.

További kockázatot jelent, hogy az egyre több és jobb minőségű élelmiszert igénylő, növekvő népesség táplálása a hagyományos mezőgazdasági termeléssel már nem oldható meg. A fejlődő országok életszínvonalának emelkedésével növekszik az igény az állati eredetű fehérje iránt. A tömegtermelés során a mezőgazdasági kémikáliák, hozamfokozók és állatgyógyszerek alkalmazása elkerülhetetlen, és ez együtt járhat a környezet és az élelmiszer-alapanyagok szennyezettségével. A változó fogyasztói igények kielégítésére, valamint a technikai fejlődés következményeként új vagy eddig széles körben nem alkalmazott eljárásokat, technológiákat alkalmaznak, ez pedig előre nem mindig látható élelmiszer-biztonsági következményekkel járhat. Sokan úgy vélik, hogy egyelőre nem ítéltető meg a növényi és az állati szervezetek genetikai módosítása, a nanotechnológia, az intelligens csomagolóanyagok és egyéb technológiai fejlesztések hosszú távú hatása.

Hazánkban, hasonlóan az Európai Unió többi országához, az élelmiszerjogi szabályozás szigorú, az ellenőrzés rendszeres. A hazai és az európai uniós élelmiszerek – az időnkénti botrányos esetek ellenére – a világon a legbiztonságosabbak közé tartoznak. Bármily szigorú azonban a szabályozás és rendszeres az ellenőrzés, korrupciós környezetben jelentősen csökken a biztonság, illetve a rendszer megbízhatóságába vetett hit. A veszélyeztetettség folyamatosan jelen van, ezért fel kell készülni az új kihívásokra. A felkészülés a hatékony hazai és nemzetközi együttműködés erősítésével, a tudományos kockázatbecslés eredményeinek a felhasználásával lehetséges. Meg kell fogalmazni a nemzeti célokat, a prioritásokat és a legfontosabb teendőket, hogy a rendelkezésre álló forrásokat a legésszerűbben, a legnagyobb hatékonysággal lehessen felhasználni.

Élelmiszereink biztonságosságáról csak a teljes élelmiszerláncra vonatkozó, összehangolt szabályozással és felügyelettel lehet gondoskodni. A termőhelyek talajának, talajvizének és levegőjének a tisztasága, a mezőgazdaságba beszállított anyagok (például peszticidek, műtrágyák, hozamfokozók, állatgyógyszerek) minősége és szabályos felhasználása, az állati takarmány biztonsága és minősége alapozza meg az élelmiszer-biztonságot, amelyet az egészséges, tiszta, ártalmas szennyeződéstől mentes alapanyagok higiénikus feldolgozása, forgalmazása követ.

A Magyarországon ma elfogadott fő élelmiszer-biztonsági stratégiai célok a következők.

1. a környezetből eredő kedvezőtlen hatások csökkentése
2. az élelmiszerláncból eredő szennyeződés csökkentése
3. az élelmiszerlánc áttekinthetővé tétele, egyszerűsítése
4. felelős, felkészült, tisztességes vállalkozások
5. hatékony, egységes, gyorsan reagáló hatósági ellenőrzés
6. összehangolt küzdelem a hamisítások, csalások ellen
7. az élelmiszer-biztonsági ismeretek és az igényesség elterjesztése
8. a tudományos kutatás támogatása, eredményeinek hasznosítása.

Természetesen a globalizáció, a világkereskedelem előretörése élelmiszerbiztonsági szempontból is új helyzetet teremtett, mivel az élelmiszerekkel ártalmas mikroba, szennyezőanyagok rövid idő alatt nagy területre eljuthatnak, és a nyomon követhetőségük, az ellenőrzésük is nehezebb. A környezeti tényezők is hatással vannak az élelmiszerbiztonságra. A levegő, az ivóvíz, az öntözővíz, a talaj, a szennyvíz, a hulladék szerepe meghatározó. A mezőgazdasági termelés, az élelmiszer-előállítás, a forgalmazás által jelentett környezeti terhelés és környezetkárosítás megelőzése különösen fontos. Egyre nagyobb jelentősége van a természeti erőforrások és a biológiai sokféleség megőrzésének, a fenntartható fejlődésnek, valamint a klímaváltozás hatásainak.

Az élelmiszer-biztonság komplex összefüggéseinek alapján az MTA ajánlásainak megfelelően főként a következőkre indokolt figyelemmel lenni:

- A különböző, élelmiszer-előállítást, élelmiszer-biztonságot, táplálkozást érintő nemzetközi és nemzeti stratégiákat, programokat összehangoltan kell kialakítani és kezelni.
- Az élelmiszerbiztonsági előrejelzéseket más, globális kérdésekbe (víz- és energiaellátás, klímaváltozás, környezeti hatások, társadalmi változások stb.) beágyazva kell vizsgálni.
- Meg kell teremteni a fenntartható élelmiszer-ellátás, az egészséges táplálkozás és az élelmiszerbiztonság egységes szemléletét. Az összefüggések egzakt megközelítésére a hálózatkutatás eszközeit célszerű alkalmazni.
- Fel kell hívni a társadalom figyelmét az új jelenségekre és az összefüggésekre. Nem csak a kockázatot, hanem a kockázat mértékét és az esetleges az előnyöket is elemezni kell.

- Nemzetközi tapasztalatok alapján ki kell alakítani az új vagy újonnan előtérbe kerülő veszélyek figyelésének, előrejelzésének a rendszerét.
- Meg kell teremteni a hatékony információcserét a tudomány és a gazdaság szereplői között. Az adatokhoz jutás kulcsfontosságú a komplex rendszerek vizsgálatában. Olyan bizalmi légkört kialakítása lenne indokolt, amelyben az élelmiszer-vállalatok hajlandók felajánlani adataikat a tudományos kutatáshoz.
- Törekedni kell arra, hogy a globális kérdések tudományos értelmezése eljusson a publikumig, azok következményeiről a laikusok is világos képet kapjanak, és ezen keresztül felelősen dönthessenek (ilyen társadalmi felelősségi kérdés például a higiénia, az élelem és az ivóvíz pazarlása).

A fentiek összefüggésében beszélhetünk arról is, hogy az élelmiszerbiztonság egyik legfontosabb alapja a totális transzparencia. A fogyasztó jogos igénye, hogy a lehető legtöbb információt kapja a megvásárlandó élelmiszerről (pontos eredet, tartalom, gyártási technológia, adalékok, stb.). Ennek egy adekvát módja lehet a QR-kódok teljes körű alkalmazása, mivel ez gyakorlatilag lehetővé teszi, hogy korlátlan mennyiségű információ jusson el a tudatos fogyasztóhoz.

II. ÉLELMÉZÉSBIZTONSÁG

Programtézis:

A lakosság jó minőségű és elegendő élelmiszerral való biztonságos ellátása még a globalizáció és a nemzetközi munkamegosztás (EU, stb.) mellett is stratégiai, biztonsági kérdés. Ezért az élelmiszerbiztonság mellett javasolunk egy új fogalmat, az élelmézésbiztonságot is bevezetni, meg kell határozni, hogy mi az a minimális mezőgazdasági potenciál, ami bármely helyzetben, kizárólag hazai erőforrásokból képes a megjelölt feladatot teljesíteni (élelmiszer, alapanyagok, víz, stb.)

Az élelmézésbiztonság fogalma jelenleg gyakorlatilag nem vizsgált és nem értelmezett a magyar mezőgazdasági/élelmiszeripari közgondolkodásban. Ez tulajdonképpen nem érthető, mivel más területeken nemcsak fontos témaként jelenik meg az ellátás kérdése, hanem gyakran törvényi szabályozás is garantálja az ellátás biztonságát. Ilyen jogszabály például a biztonságos és gazdaságos gyógyszerellátásról szóló törvény, amely a gyógyítási folyamatok és az életminőség javítása érdekében állapít meg alapvető normákat, kötelezettségeket. Amennyiben elfogadjuk, hogy az élelmiszerellátás nemcsak egészségügyi, illetve minőségi kérdés, hanem mennyiségi követelmény is, akkor indokoltnak tűnik a jelzett fogalomnak a bevezetése és napirenden tartása.

Le kell szögezni azt is, hogy jelen esetben nem a védelmi célú tartalékolási rendszerről van szó, amely elsősorban a hadiipari hasznosítású, kiemelt fontosságú nyersanyagokra vonatkozik, és amely ugyan kiterjed élelmiszerekre is, de kifejezetten a háborús körülményekre vonatkoztatva.

A fogalom gyakorlati értelmezése, az abból fakadó követelmények meghatározása természetesen bonyolult szakmai kérdés, s ennek a kidolgozását célszerű tudományos műhelyekre bízni. Az ugyanakkor, hogy egyáltalán teret kapjon a problémával való foglalkozás, elsősorban olyan stratégiai, nemzetbiztonsági kérdés, amellyel az államnak kell foglalkoznia. Lényegében ez történik az előzőekben idézett gyógyszerellátási vonatkozásban vagy például az energetikai ellátás biztosításának területén is.

Az élelmezésbiztonság leegyszerűsítve egy olyan minimális mezőgazdasági potenciál meglétét jelenti, amely a legkritikusabb helyzetekben és viszonylag hosszú időszakon keresztül képes egy meghatározott norma szerinti élelmiszerellátást biztosítani, kizárólag hazai forrásokból. Ez persze feltételezi, hogy a kapacitások a szükséges mértékben hazai állami vagy magánirányítás, ellenőrzés alatt állnak, de mindenképpen megbízható módon ellenőrizhetők, ha az szükséges.

Az élelmezésbiztonság kérdésének felértékelődése a következő tényezők alapján ítéltető meg:

- A legutóbbi időszakban olyan világméretű klimatikus változások következtek be, amelyek figyelembevételének elmulasztása komoly hiba volna. A legelterjedtebb tudományos nézetek szerint a globális éghajlatváltozás, aminek jelentős részben az ember a kiváltója, visszafordíthatatlanul megkezdődött, és kihatásai sok ember, állat és növény életfeltételeit veszélyeztetik. Az idevágó tudományos eredményeket indokolt komolyan vennünk. Még ha kétségek is merülnek fel, hogy megbízhatóak-e a negatív jövőképek, az óvatosság akkor is azt követeli, hogy komolyan vegyük a figyelmeztetéseket, és változtassunk az eddigi stratégiákon. Függetlenül attól, hogy milyen mértékben okozója az emberi tevékenység a globális klímaváltozásnak, szükséges az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése és a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás.
- Veszélybe kerülhet az élelmiszerellátás biztonsága azzal is, hogy széleskörű termésvesztést okozhatnak a klímaváltozás által kiváltott aszályok, viharok, árvizek, valamint a kártevők és a konkurens vadnövények esetleges térnyerése. Az évi középhőmérséklet jelentős növekedése esetén a terméshozam csökkenésével kell számolni a trópusi és szubtrópusi területeken, illetve esetleg a közepes szélesség legnagyobb részén. Az éghajlat miatt bekövetkező termésvesztések leküzdése és az állattenyésztés éghajlathoz való igazítása pedig olyan költségekkel járhat, amelyeket nem tud minden állam és minden mezőgazdasági üzem megfizetni. Így a Föld egyes régióiban súlyos veszélybe kerülhet az élelmiszerellátás biztonsága az éghajlatváltozás miatt. Ugyan mezőgazdaságilag hasznosíthatóvá válhatnak majd olyan területek elsősorban Euráziában és Észak-Amerikában, amelyek eddig nem vagy csak korlátozottan voltak megművelhetők, de ez sem pótolhatja a feltételezhető, világszerte fellépő terméskiesést. A helyzetet nehezítheti, hogy a felmelegedés miatt a paraziták délről északra, illetve az alacsonyabb régiókból a magasabbakba vándorolhatnak, és ott esetleg terméskiesést okozhatnak.
- További veszélyforrás a nemzetközi terrorizmus erősödése, a váratlan szabotázs-kockázatok fokozódása. Nem szabad megfeledkeznünk a lehetséges egyéb katasztrófa-helyzetekről sem, amelyek bekövetkezése esetén is biztosítani kell a lakosság élelmiszerrel való minimális ellátását.

A jelzett válságos helyzetek bekövetkezése esetén elsősorban a következők meghatározott normák szerinti biztosítása tűnik elengedhetetlennek, hangsúlyozottan hazai forrásokból.

- Azok a mezőgazdasági alapanyagok és kapacitások, amelyek feltétlenül szükségesek a lakosság élelmiszerigényének meghatározott időszakban történő biztosításához (termelési feltételek).
- Az adott időszakban szükségessé váló, már tárolt élelmiszer mennyiségi és minőségi rendelkezésre állása.
- Az előírt norma szerinti ivóvíz megléte.

AGRÁR-VIDÉKFEJLESZTÉS

Programtézis:

Az agrár-vidékfejlesztés alapvető célja a falusi foglalkoztatás javítása, a vidéken élő emberek életminőségének a nemzeti átlaghoz közelítése. Ehhez kapcsolódó további, a komplex vidékfejlesztés tárgykörébe tartozó fontosabb célok: a föld, víz, levegő, természetes alapok, tájak védelme, megőrzése (ökológiai funkciók), továbbá a kulturális, közösségi értékek, hagyományok megtartása (társadalmi, közösségi, kulturális funkciók).

Az agrár-vidékfejlesztés a komplex vidékfejlesztés azon részterülete, amely szorosan kapcsolódik a mezőgazdasághoz (beleértve az erdő- és vadgazdálkodást, továbbá a halászatot is), az élelmiszer-feldolgozáshoz és a mezőgazdasággal foglalkozó népességhez. Magába foglalja mindazokat a támogatható tevékenységeket, amelyeket a vidékfejlesztéssel kapcsolatos hatályos EU joganyag (a Közös Agrárpolitika II. pillére) tartalmaz.

Az agrár-vidék fogalma alatt itt jellemzően a falvakat, kistelepüléseket értjük, ahol a terület legnagyobb részét a következő célokra használják:

- mezőgazdaság, erdőszet, halászat,
- kézművesség, szolgáltatások, ipar,
- pihenő, rekreációs térségek, turizmus,
- egyéb (pl. lakóközrtek).

A következőkben a komplex vidékfejlesztésnek csak ezzel a szűkebb területével foglalkozunk. Ennek alapvető oka az, hogy a Kabinet szakmai kompetenciája döntően ezekre a kérdésekre terjed ki, továbbá több más kabinet is foglalkozik a tágabban értelmezett vidékfejlesztési kérdésekkel.

Az agrárium jelentős szerepet játszik a mai magyar vidék életében, ezért indokolt annak kiemelt, de nem kizárólagos kezelése. A térségfejlesztés komplexitását akkor tudjuk elérni, ha nem csak a mezőgazdaságra, hanem a térségben működő illetve fejleszthető valamennyi szektorra összpontosítunk.

A vidék kiegyensúlyozott fejlődése a jelenleginél versenyképesebb mezőgazdaságon, az azt kiszolgáló, illetve arra épülő ipari, kereskedelmi, szolgáltató vállalkozások fejlesztésén, a közlekedésen, az iskolarendszer kiegyenlítésén, kis- és középvállalati szektor arányos fejlesztésén, a szolgáltatások színvonalának emelésén, a szövetkezeti rendszerű együttműködés erősödésén, a lakhatás körülményeinek javításán alapulhat.

A vidékfejlesztés megvalósításában kiemelt szerepet kell kapnia a fejlesztések környezet-integráltságának is.

Az agrár-vidékfejlesztés előtt álló legnagyobb kihívás a falusi foglalkoztatás, a falu népességmegtartó képessége folyamatos és egyre gyorsuló romlásának megállítása. Ehhez egy kifejezetten vidéki munkahelyteremtő programot kell hirdetni, ami hatékonyan nem tud

másra támaszkodni, mint a helyben meglévő – részben a mezőgazdaságból származó – helyi tőkére, tapasztalatra, szaktudásra, menedzsment ismeretekre.

Bár az országos foglalkoztatási ráta az elmúlt 4 évben valamit javult, a vidék leszakadása még szembetűnőbbé vált. Nem ritka az a helyzet, hogy egy-egy faluban a foglalkoztatási ráta nem éri el a 20%-ot, sokszor néhány önkormányzati munkahelyen kívül kizárólag a közfoglalkoztatás ad valamilyen munkalehetőséget.

A politika nem hogy válaszokat nem képes adni, de még csak szembesülni sem hajlandó azzal, hogy mi az oka annak, hogy a falu tőkevonzó képessége, munkahelyteremtő képessége és készsége folyamatosan és látványosan romlik. A kormány ahelyett, hogy a helyi tőkét próbálná stabil jogszabályi környezettel, támogatásokkal, kedvezményekkel, akár mezőgazdasági, akár nem mezőgazdasági munkahelyteremtésre ösztönözni, a 90-es évek elejéhez hasonlóan azt próbálja elhíttetni a legkiszolgáltatottabbakkal, hogy néhány hektár földből tőke, szakismeret, technológia és szervezett piac nélkül képesek lesznek családjukat fenntartani. Ennek egyik következménye, hogy egyre nő a vidéki lakosságon belül azoknak az aránya, akik öregségi nyugdíj jogosultsággal nem rendelkeznek, sőt egyre nő azoknak a száma is, akik egészségbiztosítással sem bírnak.

A munkahelyteremtéssel összefüggésben a következő mozzanatok emelhetők ki:

- A hulladékhasznosítás a 21 század egyik legfontosabb iparága lesz, ezért várhatóan munkaerő-felszívó hatással lehet számolni, különösen a szakképzetlen munkaerő újbóli bekapcsolása terén.
- Egy másik fontos terület lehet a vízgazdálkodás, árvízvédelmi munkálatok várhatóan bővülő volumene.
- Rozsdaövezetekben végzett alacsonyabb képzettséget igénylő és hozzáadott értéket adó munkahelyek, továbbá ezek mellett az átképzett-szakképzett munkaerőt igénybe vevő magasabb jövedelemtermelő vállalkozások letelepítése („esélyparkok”).
- Egészségügyi szolgáltatások – az idősgondozási feladatok egyre jelentősebb igényként fognak jelentkezni az előregedő magyar társadalomban.
- Falusi turizmus munkahely-bővítési lehetőségei.

ONLINE TERMÉKSZOLGÁLTATÁSI (LOGISZTIKAI) RENDSZER

Az agrár-vidékfejlesztés további fontos eleme lehet a nagyvállalkozó termelők mellett a kistermelők és a településeken saját fogyasztásra termelők kedvezőbb helyzetbe hozása, a vidéki lakosság helyben tartásának támogatása. Ezt segítheti az online termékszolgáltatási/kapcsolati rendszer kiépítése.

A magyar falvakban élők jelentős része alapvetően nem a mezőgazdaságból él, de kiegészítő tevékenységként mezőgazdasági tevékenységet is folytat. Ezt a munkaerő-ráfordítást is szükséges a jelenleginél hatékonyabbá tenni. Ez idő szerint a saját fogyasztáson felüli termékeket a településen vagy ahhoz közeli településeken jelentős időráfordítással lehetséges értékesíteni. Egy rendezett társulási hálózat nagyban segítené az abban résztvevőket, valamint az élelmiszerbiztonságot is növelné. Csökkentené az agrárgazdaságból élő kis- és középvállalkozások hátrányát a nagygazdákkal szemben, valamint a velük való kooperációt is segítené. Ennek módja a következő lehet:

- Minden gazdasági szereplőt regisztrálni kell a legközelebbi településközpontban működő logisztikai központhoz.
- A logisztikai központon keresztül a következő funkciók láthatók el:
 - területi termelési tanácsadó rendszer,
 - eszközök beszerzési pályázati tanácsadói hálózat működtetése,

- termelőeszköz, gépállomás – kölcsönzési, gépkarbantartási hálózat – az ilyen célú társulások létrehozása és csatlakozása a központi logisztikai rendszerhez,
- felvásárlást és szállítást, valamint értékesítést végző társulások létrehozása,
- helyi feldolgozó üzemek, társulások vagy kooperáció a nagyobb feldolgozó üzemekkel,
- körzeti élelmiszer-kiskereskedelmi hálózat áruval biztosítása a rendszeren belül.
- online pénzügyi elszámolás – gyors, azonnali jóváírás – a logisztikai központ és a körzeti bank közötti megállapodás, esetenként faktoring szerződés a folyamatos kifizetés biztosítása érdekében.

A ROMA INTEGRÁCIÓ

Becslések szerint a hazai roma népesség mintegy fele él tipikusan falusi környezetben, így az agrár-vidékfejlesztés nagymértékben meghatározza életviszonyaikat. Megjegyzendő, hogy a teljes magyarországi lakosságnak csak nagyjából a 30%-a él falusi környezetben. Eből az is következik, hogy egy hatékony vidékfejlesztési stratégia megvalósulása kiemelkedően fontos a nagyobb arányban érintett cigány lakosság életkörülményeinek javulásához.

A cigányokkal kapcsolatos elsődleges feladat, hogy megszüntessük a szegregáció minden formáját. Ehhez azonban először meg kell határozni azt az értékrendi és módszertani követelményt, ami után már fel sem merül a szegregáció lehetősége.

A romák életszínvonalát, társadalmi szerepvállalását, GDP termelő képességét és a mindehhez szükséges képzettségét velük együtt, általuk igényelve, ezért áldozatokat hozva, de a létező helyzetükhöz hatékony speciális segítségekkel, pályákkal lehet fenntarthatóan elérni.

TURIZMUS – A VIDÉK MEGLÉVŐ ÉRTÉKEI MEGŐRZÉSÉNEK GENERÁLÓJA

Már ma is több település gazdasága nagymértékben függ a kisléptékű falusi, élmény- és szelíd turizmus fejlődésétől. A falvak autentikus értékeinek megmentése és az ehhez kapcsolódó kulturális szolgáltatások és infrastrukturális fejlesztések nélkülözhetetlenek a további bővüléshez, az új munkahelyek teremtéséhez. Alapvető célkitűzéseink ezen a területen:

- A vidéki települések műemlékvédelmére nagyobb hangsúlyt kell fektetni.
- A védett falvak számának növelése, egyben turisztikai célponttá alakítása.
- Tájegység védelem.
- Elektronikus hírközlési hálózat fejlesztése.
- A házi vendéglátó szolgálat társulások formáinak ösztönzése.
- A lovaglóturizmus, táborok támogatása.
- Kiránduló turizmus – turistaházak építése.
- Hazai és nemzetközi gyermeküdültetés: táborok, csereüdültetés.
- Egészségügyi turizmus: fürdők, fitness üdülők, gyógyászati turizmus, diagnosztikai centrumok.
- Nemzetközi tanulmányi táborok – különösen a nyelvi táborok létesítése.

A hatékony agrár-vidékfejlesztési stratégia keretében további intézkedéseket is szükségesnek tartunk.

- A célok elérését segítheti a termeléshez kapcsolódó agrártámogatások egy részének más vidékfejlesztési célokra történő átcsoportosítása.
- A jelenlegi kormányzat ugyan folyamatosan a mikro-, kis- és középvállalatok kiemelt támogatásáról beszél, de eközben a vidékfejlesztési programja számos diszkriminatív

elemet tartalmaz. Kötelezettséget vállalunk arra, hogy a diszkriminációkat fokozatosan megszüntetjük.

- Indokolt megvizsgálni a forráshoz juttatás esélyeket kiegyenlítő differenciálásának növelését, a fejlesztési források települések közötti arányosabb elosztásának biztosítását, részben az önerővel nem rendelkező települések javára történő pozitív diszkriminációval.
- A hátrányos helyzetben lévő térségeket kiemelt fejlesztési övezetökké kell nyilvánítani, amelyekben a tökevonzó képességet jelentős adó- és járulék-kedvezményekkel és célzott fejlesztési programokkal kell támogatni.
- Az adórendszerben a helyi önkormányzatok javára történő átstrukturálással javítani kell azok pénzügyi helyzetét, egyben a bonyolult és minduntalan változó normatíva-rendszer helyett növelni a szabadon elkölthető források arányát.
- Meg kell vizsgálni a helyi vidékfejlesztési irodák és többcélú kistérségi társulások megerősítésének lehetőségeit, továbbá javítani célszerű az ágazati intézményrendszerekkel meglévő területi kapcsolatokat.
- A vidéki emberek életminősége javításának egyik fontos eleme az ökológiai szempontok figyelembe vételével is a napenergia nagyobb arányú hasznosítása lehet mind a falusi háztartásokban, mind a kisebb települési közintézményekben (pl. falusi óvoda, könyvtár, polgármesteri hivatal). Hatékony ösztönzési és szabályozási eszközökkel el kívánjuk érni, hogy a következő 10 év alatt a jelenlegi országosan mintegy 70 MW napenergia-kapacitás évente legalább 30%-kal növekedjen, és közelítsen a környező országok napenergia-felhasználási arányaihoz.

ÖNTÖZÉS ÉS HATÉKONY MEZŐGAZDASÁGI VÍZHASZNÁLAT

Programtézis:

Az Európai Unióban a szántóterületeknek több mint tizedét öntözik, nálunk azonban a Kárpát-medence hatalmas öntözési potenciálja ellenére az öntözhető területek aránya nem éri el a szántóterület 2%-át. Az országba befolyó és egyre gyakrabban árvizekkel fenyegető vizek kezelésére nagy beruházásokra van szükség. Kívánatosnak tartjuk, hogy a kezessé szelídített víz szolgálhassa a mezőgazdaságot és esetleg még áramot is termeljen. A vízügyi rendszert a mezőgazdasági ágazati felügyelet alá kell rendelni.

Magyarország egyedülálló vízkészlettel rendelkezik, az ország azonban a beáramló, leeső édesvíz töredékét képes csak hasznosítani. Ebben nem kivétel a mezőgazdaság sem, pedig a munkaerő-intenzív termesztési rendszerek működtetésére a leghatékonyabb megoldás az, ha a makro-környezet lehetőséget, a piaci környezet pedig eredményességet garantál a termelő számára, hiszen akkor a növekedésben érdekelt vállalkozások a fejlesztéssel együtt a munkahelybővítést is „járulékosan” elvégzi.

A munkahelyteremtésnek hosszú távon nem járható az a módja, hogy jelentős támogatással életképtelen, a külpiaci versenyben hátránnyal induló termékekbe, szolgáltatásokba öli a költségvetés a forrásait, hiszen azok fenntarthatóságát a jövedelmezőség sosem fogja biztosítani, így folyamatos támogatásra kényszerül az állam. Életképességi feltételeket kell biztosítani, és a fejlesztések ezáltal hosszú távú munkahelyteremtést eredményeznek. Az ország mezőgazdaságilag művelhető területe felülről korlátos, sőt az urbanizáció, az infrastruktúra a szántóterületek kárára gyarapszik. Új területek bevonása híján az adott területen előállítható terménymennyiség növelésével, a minőség javításával és az intenzíven termesztett növények területi arányának növelésével érhető el az ágazat kibocsátásának emelkedése.

A kézimunka-igényes növénytermesztés és az intenzív szántóföldi termesztés egyik legfontosabb feltétele a megfelelő öntözési kultúra megteremtése. Az ehhez szükséges infrastruktúrális háttér biztosítására a decentralizált mezőgazdasági vállalkozások nem képesek: az öntözési rendszerek kiépítésére országos, illetve regionális tervezés és központi megvalósítás szükséges.

Szintén jelentős problémát okoz a mezőgazdaság számára a folyamatban lévő klímaváltozás hatása. Ennek egyik lényegi eleme a csapadékmennyiség abszolút mértékének csökkenése, az éven belüli eloszlásának kedvezőtlen irányba történő változása és a lehulló csapadék intenzitásának növekedése. A mezőgazdaság számára elkerülhetetlen az alkalmazkodás a megváltozott klimatikus helyzethez. Ennek egyik aktív momentuma az öntözéses gazdálkodásba bevont területek arányának növelése.

Az édesvízkészlet-használat ma Magyarországon nagyon alacsony. A folyók által biztosított éves (átlagos) vízbázis 114 milliárd m³, (ezt a lehulló csapadék további 58 milliárd m³-rel növeli). A mezőgazdaság saját vízkitermelése a folyókból és a Balatonból 168 millió m³: ez

az országba belépő vízmennyiség 1,5 ezreléke! Amíg a Tisza és mellékfolyói esetén kicsit meghaladja az 5 ezreléket, addig a Duna esetében ez az arány csupán 0,5 ezrelék!

Ma Magyarországon 100 ezer ha mezőgazdasági területet öntöznek, amely az összes mezőgazdasági terület 1,75%-a. Az ország közüzemi, ipari és mezőgazdasági célokra 5.100 millió m³ vizet használ jelenleg a rendelkezésre álló vízbázisokból. Ez a befolyó víz 4,4%-a, tehát az ország a rendelkezésre álló felszíni vizeinek 95,6%-át használatlanul engedi tovább. Ha feltételezzük, hogy képes lenne az egész mezőgazdaságilag művelt területet öntözni az ország (5,8 millió ha), akkor az öntözésre felhasznált víz mennyisége hozzávetőlegesen 10 milliárd m³ lenne. Ehhez hozzáadva a közüzemi felhasználást és az ipari folyamatok vízigényét (5 milliárd m³), az ország vízhasználata 13,1%. Tehát a rendelkezésre álló vízbázis jelentősen meghaladja az ország elméleti vízigényét a teljes terület öntözése esetén is.

A fejlesztések négy lehetséges iránya:

- I. öntözés a Dunából,
- II. öntözés szürke vízzel,
- III. alkalmazkodás a klímaváltozáshoz a víztakarékos technológiák segítségével,
- IV. a szakigazgatás újraszervezése.

I. ÖNTÖZÉS A DUNÁBÓL

Az öntözésfejlesztést több irányban is szükséges elindítani. A Duna és a hozzá tartozó vízgyűjtő területén nagyon alacsony az öntözhető területek aránya, míg a Duna vízhozama az országba érkező összes belépő víz 56%-a, addig az ország öntözött mezőgazdasági területeinek 13% kerül öntözésre a Dunából. Elsődleges feladat a Duna vonalában megteremteni az öntözéses gazdálkodás feltételeit.

A Duna melléki növénytermesztési fejlesztés egyik célterülete a Mezőföld térsége: hazánk egyik legjobb termőhelyi adottságokkal, talajjal rendelkező mezőgazdasági övezete. A terület nem öntözhető, pedig belátható távolságon belül folyik a Duna, mellyel párhuzamosan kiépíthető a csatorna és víztározók rendszere:

A csatorna és víztározó rendszer hozadéakai:

1. Hozzávetőlegesen 100.000 ha öntözhető, jó minőségű szántó termőhelyet biztosít. Ezen a területen 30% hozamtöbblet vagy másodvetésből származó termelési érték-növekmény várható (12 md Ft termelésiérték-többlet évente). (A 30%-os hozamtöbblet konzervatív tervezéssel számolt, esetenként – aszályos évben – ez az érték a „van termés”, vagy „nincs termés” döntési mátrixban értelmezhető.)
2. Kialakításra kerülhetnek a szántóföldi zöldség- és gyümölcskertek, amelyek a munkahelyteremtéssel hozzáadott érték-növekedést és termelési érték-többletet generálnak (lásd: a Duna-Tisza közén lényegesen gyengébb termőhelyi adottságokkal rendelkező területek által, hogy öntözöttté váltak, érdemi burgonya és zöldség előállítói lettek hazánknak).
3. Hozzájárul a sárréti területek belvízelvezetéséhez.
4. A Paksi Atomerőmű hűtővíz ellátási tartálékát biztosíthatja a víztározó rendszer.
5. A rendszer vízkitermelésének energia-hátterét a mélyvölgyi időszakban termelődő villamos energia biztosítja. Ennek látványos eleme lehet az elektromos smart grid, az okos hálózat kialakítása.
6. A tárolt édesvízkészletek hozzájárulnak az ország kiszolgáltatottságának csökkentéséhez, az állami vízvagyon növeléséhez.

A Mezőföld mellett számtalan más, szintén jó adottságokkal rendelkező Duna melléki terület öntözése valósítható meg: a Kisalföld térsége, a Tolna megyei és Baranya megyei területek öntözése.

A Duna vonzáskörzetébe tartozó megyék (Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér, Tolna, Baranya megye) mezőgazdaságilag használt fölterültének nagysága 1,1 millió ha. Ezen megyék vízellátásának biztosítása jelentős termőhelyi potenciálnövekedést idézne elő az ország agrártermelésében.

II. SZÜRKE VÍZHASZNÁLAT

Izraelben, ahol a teljes mezőgazdaságilag művelt terület 314 ezer ha, az öntözött terület kétszer akkora, mint hazánkban, a művelt terület 64%-án öntözéses gazdálkodást folytatnak. Mindezt úgy teszik, hogy az éves rendelkezésre álló vízbázis 2 milliárd m³ (azaz az egy főre eső vízkészlet 250 m³/fő/év alatt van, míg Magyarországon 11.500 m³/fő/év ugyanezen érték). A mezőgazdasági felhasználás esetében jelentős az újrahasznosított, tisztított és visszaforgatott vízforrások használata.

A magyar mezőgazdasági termelésben, ahol a folyóvízhez való hozzáférés nem lehetséges, illetve túlzott beruházás-igényű, szükséges az állattenyésztés illetve a kommunális elfolyó és tisztított szennyvíz visszaforgatása a növénytermesztés számára. Ezzel megoldottá válik a szennyvízelhelyezés problémája és újabb intenzív és biztonságos öntözött termelőhely kialakulása valósul meg.

III. ÖNTÖZÉS- ÉS HATÉKONY TERMELÉSTECHNOLÓGIA

A harmadik szükséges fejlesztési irány olyan öntözéstechnológia üzembeállításának szorgalmazása, amely kellően víztakarékos és alacsony működési költségekkel tartható termelésben. Egyrészt a víz területre való juttatása (a nyílt csatorna helyett zárt rendszerű, hidráns rendszerek kiépítése), másrészt az öntözés során hasznosuló víz arányának növelése (felszín alatti, felszíni csepegtető öntözés, mikro szórófejes öntözés) csökkenti a költségeket és javítja az öntözés hatékonyságát, ezáltal az agrártermékek külpiaci versenyképességét. A víztakarékos technológia használata mellett szükséges egyéb alkalmazkodási tényezők ösztönzése is: a megváltozott klimatikus helyzethez igazodó növényfajták kifejlesztésének és termelésbe állításának, a forgatásmentes talajművelésnek, a talajfedéses technológia alkalmazásának, a térinformatikai, precíziós növénytermesztés elterjedésének támogatása.

IV. SZAKIGAZGATÁS

A rendszer folyamatos fejlesztése és a vízgazdálkodás hatékonyságának javítása érdekében szükséges a vízügyi igazgatási rendszer teljes újraszervezése. A jelenlegi rendszer – amely során a szakigazgatást a Belügyminisztérium látja el – alkalmatlan az agrárszakmailag megalapozott döntések kidolgozására. A mai szakigazgatás egyetlen szempontnak rendeli alá a vízgazdálkodást: hogyan lehet e téren minél több alacsonyan képzett munkaerőt foglalkoztatni a közmunka program keretén belül a vízügyi igazgatóságok égisze alatt. Ez nyilvánvalóan károsan hat a költségvetésre, a vízművek állapotára és a mezőgazdaság fejlődésére.

Fontos a vízügyi igazgatóságok szakmai megerősítése és olyan program kidolgozása, mely során az elérendő cél a mezőgazdasági talajok vízzel való ellátása és feltöltése, a vízbázis megőrzése (a legnagyobb víztároló kapacitással a talajok rendelkeznek), az állandóan rendelkezésre álló édesvízkészletek növelése, a vízművek állapotának javítása, a belvizek hatékony kezelése, az éven belül és az évek közötti rendelkezésre álló vízkészletek kiegyenlítése. Az állami vízfolyások kezelése mellett szükséges reorganizálni az önkormányzati és magántulajdonú vízfolyások fenntartását is, amit korábban a vízi társulatok végeztek.

Az öntözéses gazdálkodással elérni kívánt cél: a magyar agrárium termelésbiztonságának növelése oly módon, hogy ez együtt járjon a mezőgazdasági termelők versenyképességének javulásával. Ehhez szükséges az állami szerepvállalás (víztovábbító rendszerek kiépítése, üzemeltetése, nagy víztározók kiépítése, fenntartása, magán beruházások támogatása) és a magántőke bevonása (a beruházásokhoz szükséges önerő biztosítása, üzemen belüli vízművek kiépítése).

Amennyiben az öntözéses gazdálkodást kiterjesztenénk az ország mezőgazdaságilag művelt területének 20%-ra (1 millió ha öntözött terület növekmény) az évi 120 milliárd Ft termelési érték-növekedést generálna. Ma Magyarországon 100 ezer ha-t öntöznek, 200 ezer ha-ra van kiadott vízjogi engedély, a Tiszából kiinduló öntözőrendszer kapacitása már jelenleg is 400 ezer ha öntözését teszi lehetővé. (A Tisza 86 ezer ha öntözését látja el, és 14 ezer ha öntözése biztosított a Duna, Dráva és a Balaton vizéből.)

Ha az újonnan öntözött területek 10%-a a szántóföldi növénytermesztésről a zöldségtermesztésre áll át, ez legalább 100 ezer új és hatékony munkahely létrejöttéhez járul hozzá közvetlenül a termelésben, és további 50 ezer pedig a megtermelt termékek feldolgozásában.

A KÖZÖS AGRÁRPOLITIKA JÖVŐJE

Programtézis:

Az EU Közös Agrárpolitikájának (KAP) reformja eredményeképpen a közös (uniós) agrárpolitikát egyre inkább felváltja a közös finanszírozású nemzeti agrárpolitikák rendszere. A KAP eddigi történetében még sosem volt, illetve lesz ekkora szabadságuk az egyes tagországoknak, így nagymértékben felértékelődik a nemzeti agrárpolitika szerepe és felelőssége.

I.

Kontinensünkön a mezőgazdaság és az agrár-élelmiszeripar jelenleg mintegy 46 millió munkahelyet és az európai GDP 6%-át képviseli. Különböző ágazatai alapvető szerepet játszanak gazdaságunkban és társadalmunkban. Az EU-tagállamok közötti arányok az utóbbi évtizedekben – a Közösség jelentős bővülés ellenére – lényegében nem változtak. Továbbra is a francia, a német, az olasz, valamint a spanyol agrárgazdaság a meghatározó, ezek együttesen mintegy 55%-ot képviselnek a teljes EU-s agrárkibocsátásból. A magyar agrárszektor részesedése a egész közösségi volumennek, kb. a 2%-át reprezentálja.

A foglalkoztatási adatok a termelés megoszlásától jelentősen eltérő képet mutatnak. Románia és Lengyelország együttesen 38%-pontos részaránnyal vezetni ugyanis a foglalkoztatási sorrendet, miközben a mezőgazdasági kibocsátásuk 10% alatti részarányt képvisel, illetve együttesen is alig haladják meg a teljes uniós kibocsátás 10%-át. A magyar foglalkoztatási részarány hozzávetőleg 4%, s így az előbbi adatok azt mutatják, hogy a kelet-európai tagországok agrárhatékonyasága mélyen alatta marad a „mag” országainak.

Az EU agráriuma összességében nagyon drágán termel: az összköltségvetés csaknem felét a mezőgazdaság támogatása teszi ki, annak ellenére, hogy az agrárszektor a lakosságnak csak kb. 6%-át adja. A mezőgazdaság magas színvonalú, a belterjes árutermelés folytatása a jellemző. A földet általában családi gazdaságok keretében művelik (kisbirtok-szerkezet). Elterjedt a parasztgazdaságok összefogása, melyek feldolgozással is foglalkoznak. Az elaprózott birtok-szerkezet miatt viszont a termelés drágább, mint pl. az USA-ban.

A KAP költségvetése a 2014–2020-as időszakra az EU összköltségvetésének körülbelül 38%-át teszi ki. Az EU közös költségvetésének főösszege a következő hét évre 960 milliárd euró lesz, ami 3,5 százalékos csökkenés, és ezen belül a KAP költségvetése is mérséklődik 11 százalékkal. Végeredményben a KAP keretében az elkövetkező hét évben 410 milliárd eurót lehet elkölteni. A kötelezettségvállalásokat tekintve a KAP-költségvetés 2020-ban a 2013-as évhez képest körülbelül 15%-kal fog csökkenni. A főösszege belül az I. pillérre (mezőgazdasági közvetlen és piaci támogatások) 76,6%, a II. pillérre (vidékfejlesztés) 23,4% jut.

A hivatalos adatok szerint ezzel együtt Magyarországnak nem jut kevesebb pénz, sőt, a felhasználható források mintegy 1,8 milliárd euróval emelkednek. Amíg ugyanis 2007-2013 között Magyarország összességében 10,5 milliárd eurót használhatott fel, addig a magyar mezőgazdasági támogatások összege 2014-2020 között 12,3 milliárd euróra rúg majd, mi-

vel a részesedése a KAP-kedvezményezettségéből a korábbi 2,4 százalékról 3,2 százalékra emelkedett. A csatlakozást követően hazánk fokozatosan – 40%-ról évente 10 ponttal emelkedően – érte el a teljes támogatási szintet. 2007-ben még csak a Magyarországnak megítélt közvetlen kifizetések 40%-ára voltunk jogosultak és csak – ha modulációt is figyelembe vesszük – 2012-ben értük el a 100%-ot.

Ez azt is jelenti, hogy bár a ciklusok egészét összevetve növekedés látható, az előző ciklus végén elért szinthez képest csökken a magyar mezőgazdaság támogatása is. A 100%-hoz képest az I-es pillérben a 2014-2020-as periódusban nominális értéken 2%-kal, reálértéken mintegy 10%-kal csökkennek a források, amíg a vidékfejlesztésben az uniós források 10%-kal, a nemzeti kiegészítés pedig mintegy 40%-kal (25%-ról 15%) összességében mintegy 20%-kal csökkennek. A hazai társ-finanszírozás 25%-ról 15%-ra csökkentése magyar kormánydöntés, az EU annyit ír elő, hogy a társfinanszírozás mértékének minimum 15%-nak kell lennie. A velünk együtt csatlakozó tagországok döntő többsége (Lengyelország, Szlovákia, Csehország stb.) mind-mind rendre a 15%-ot meghaladó társfinanszírozási mértékről döntöttek.

II.

A közös agrárpolitikát legutóbb 2003-ben reformálták meg, majd a 12 új uniós ország csatlakozása után az agrárpolitikát ismét át kellett dolgozni. Ennek megfelelően a közös Agrárpolitikát egy közös finanszírozású, de jelentős részben nemzeti hatáskörbe utalt agrárpolitika váltotta fel. A jelenlegi agrárpolitika szabályai 2014-től léptek életbe.

Az agrárreform során megválaszolandó főbb kérdések a következők voltak:

- Hogyan lehet az agrárpénzeket igazságosabban elosztani a tagállamok között?
- Milyen szabályok szerint történjen a közvetlen támogatások kifizetése?
- Hogyan ösztönözheti az EU a gazdákat a környezetbarát termelésre?
- Hogyan garantálhat az EU méltányos jövedelmet a gazdáknak?
- Hogyan lehet több fiatalt megnyerni a mezőgazdaság számára?
- Hogyan lehet versenyképes az EU mezőgazdasága a világpiacon?

A 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó KAP fő irányvonalai az alábbiak:

- Áttérés a függetlenített támogatásokról a multifunkcionális támogatási rendszerre. A 2003-ban megkezdett szakaszt, amelynek során a mezőgazdasági támogatásokat függetlenítették és az általános jövedelemtámogatást helyezték előtérbe, újból az eszközök különleges célkitűzésekhez való kapcsolásának (célirányosság tétel, „targeting”) időszaka váltja fel, kiküszöbölve a bázisúkra való hivatkozásokat. A cél az, hogy a gazdaságoknak folyósított egységes támogatási összegeket szintekre vagy rétegekre épülő, 7 összetevőből álló multifunkcionális kifizetési rendszer váltsa fel:
 - hektáronkénti alaptámogatás;
 - a piac által nem ellentélezett környezetkímélő közjavak szolgáltatásához kapcsolódó költségek kompenzálására szolgáló kiegészítő támogatás (ökológiai vagy „zöld” összetevő, „zöldítés”);
 - a fiatal mezőgazdasági termelőknek nyújtott kiegészítő támogatás;
 - redisztribúciós támogatás, amellyel tovább erősíthető a gazdaságok első 30 hektárját illető támogatás;
 - kiegészítő jövedelemtámogatás a természeti korlátokkal jellemzett térségekben;
 - a gazdasági vagy társadalmi okok miatt a termeléstől függő támogatások;
 - végül 1 250 eurónál kisebb összegű támogatást juttató egyszerűsített rendszer a mezőgazdasági kistermelők számára. Az új, hektáronkénti támogatások kizárólag az „aktív gazdálkodóknak” vannak fenntartva. Az egyes tagállamok rendelkezésére

álló közvetlen kifizetési keretek fokozatos kiigazításra kerülnek oly módon, hogy mindegyik esetében egy hektáronkénti, euróban fizetett minimumösszege legyen szö 2019 végéig (az ún. „külső konvergencia” folyamata);

- A KAP két pillérének konszolidálása: az első pillér a közvetlen támogatásokat és a piaci intézkedéseket finanszírozza, teljes egészében az Európai Mezőgazdasági Garanciaalap (EMGA) terhére; a második pillér a vidékfejlesztést szolgálja társfinanszírozási rendszer szerint. A közvetlen támogatásoknak a második pillér javára történő modulációja megszűnik, és helyébe az alapkifizetések kötelező fokozatos csökkentése lép 150 000 eurótól kezdődően. Másrészt az aktív gazdálkodóknak folyósított közvetlen kifizetések új rendszerének redisztribúciós képessége megerősödött (multifunkcionális célirányosság tétel). Végezetül pedig a pillérek közötti rugalmasság megnövekedett. 2015 óta a tagállamoknak jogukban áll átcsoportosítani az eredetileg mindkét irányban elkülönített alapokat (az első pillértől a másodikhoz 15%-ig, a második pillértől az elsőhöz akár 25%-ig bizonyos tagállamok esetében).

A kormány élt azzal a lehetőséggel, hogy a nagygazdaságok támogatásainak tizenöt százalékát vidékfejlesztési célokra csoportosítsa át, s ezzel nagy vitákat is gerjesztett. Az intézkedés csak a SAPS-ra vonatkozik, annak is a 150 ezer euró feletti összegére. Területi korlátot is elfogadott az Országgyűlés: 1200 hektár feletti birtokméretnél a teljes területalapú támogatást megvonják, amelynek mértéke 1037 hektár és 1200 hektár között azonban csak öt százalék. Az átcsoportosítás az alaptámogatást érinti, az egyéb jogcímekekre járó és a közvetlen támogatást továbbra is igényelhetik a gazdálkodók.

- Az egységes közös piacszervezés eszközeinek konszolidálása biztonsági háló gyanánt, amely csak árháború és a piac zavarai esetén lépne föl. Ezen kívül a kínálat ellenőrzésére szolgáló valamennyi intézkedés felfüggesztésre került. 2017-ben megszűnik a cukorkvóták rendszere, a szőlőtelepítési jogok helyébe pedig 2020-ban egy teljesen új engedélyezési rendszer kerül. Egyébként az új egységes közös piacszervezés új válságtartalékot hoz létre a piac esetleges zavarainak kiküszöbölésére; e tartalékot a közvetlen kifizetések legfeljebb 400 millió euróval való éves csökkentéséből finanszírozzák.
- A vidékfejlesztés integráltabb, célirányosabb és területibb megközelítése. Tervben van a vidékfejlesztési intézkedéseknek a többi strukturális alappal való jobb koordinációja. A KAP második pillérében meglévő eszközök széles palettája egyszerűbbé válik a versenyképesség, az innováció, a „tudásalapú” mezőgazdaság, a fiatal mezőgazdasági termelők tevékenységének megkezdése, a természeti erőforrások fenntartható kezelése és a kiegyensúlyozott területfejlesztés támogatására való összpontosítás érdekében.
- Végezetül a legfontosabb alapvető változás az, hogy jelentősen növekedik a tagállamok szabadsága a források felhasználása terén.

Ami a magyar agrártámogatási formákat illeti, a jelenlegi kormány semmilyen kockázatot nem vállalt be annak érdekében, hogy Magyarország új agrártámogatási formára térjen át a 2014-2020 közötti Közös Agrárpolitikában. Ennek nyilván választási okai voltak, az agrártámogatások ügye azonban a következő, 2018-as választások szempontjából is kiemelkedő. Ésszerű módon ugyanis legkorábban éppen 2018-tól lehetett volna átállni egy új rendszerre, de így is fennállt a veszélye annak, hogy a váltás megrázkódtatást okoz az állami adminisztrációs rendszerben, a hazai gazdák egy részénél pedig csalódáshoz vezet. Ezért Ma-

gyarországon a hétéves új KAP teljes ideje (2014-2020) alatt megmarad az eddigi egységes területalapú támogatási rendszer (SAPS), és fenntartásával az állattenyésztők rosszbabul járnak, mintha az új, alaptámogatási rendszernek (BPS) nevezett formára tértünk volna át.

Az SPS (BPS) bevezetését azért is ellenezte a FIDESZ, mert birtokpolitikai törekvéseinek gátját látta benne. Ha ugyanis történelmi bázis-alapon lenne Magyarországon a közvetlen kifizetés (mint ahogy Európa döntő részében, a régi tagállamok mindegyikében), akkor a földtulajdon és földhasználat átrendezése nem történhetett volna meg úgy, ahogyan a mostani földforgalmi törvény azt lehetővé teszi. (Könnyen belátható, ha a bázisjogosultság a korábbi használatnál van, a földhasználati kereslet Magyarországon egészen más lenne, hiszen éppen az állami földek bérbeadása mutatja, hogy Magyarországon nem földhasználati, hanem támogatás megszerzési kereslet van.) Ezért a politikai célért „nem tűnik nagy politikai áldozatnak” az állattenyésztés ellehetetlenítése, ami napjainkban zajlik. Az is kimutatható, hogy az állatállomány mintegy 2/3-át azok a jogi személyiségű kkv-k tartják, amelyek a kormány, sőt a szakminiszter szavai szerint is nem kívánatos szereplői az agráriumnak.

Magyarország tehát egyáltalán nem vezeti be az alaptámogatási rendszernek nevezett BPS-t, vagyis az új pénzelosztási szisztémát a 2014-2020 közötti új KAP egyes pillérét jelentő közvetlen kifizetéseknél. Ezeken belül azok a források képviselik a legnagyobb összeget, amelyeket Magyarországon területalapú támogatásoknak hívunk. A SAPS pedig az a rendszer, amellyel az EU-ból jövő területalapú támogatásokat a földhasználóknak kifizetik. A BPS-sel nálunk az eddig alkalmazott SAPS-ot lehetett volna felváltani, mégpedig 2015-től vagy 2018-tól. Szakértők a szükséges felkészülési idő miatt korábban úgy vélték, Magyarországon a váltáshoz leghamarabb a 2018-as dátum jöhetett volna szóba.

Közelmúltbeli döntésével a kormány végül is amellet foglalt állást, hogy a SAPS Magyarországon végig megmarad a 2014-2020 közötti uniós költségvetési időszakban. Azt pedig, hogy utána mi jön, ma senki sem tudja.

Uniós szinten a BPS bevezetése melletti egyik döntő érv az volt, hogy ezzel egységessé válhatott volna a kifizetési metódus a tagországok között.

A tagállamok nagyobb része ugyanis ma nem is a SAPS-ot, hanem az úgynevezett egységes gazdaságtámogatási rendszert (SPS) alkalmazza, amely kissé más szemléletű támogatáselosztást valósít meg a SAPS-hoz képest. Abban a két rendszer megegyezik, hogy elválasztja az uniós támogatásokat a konkrét termeléstől. A második világháború utáni évtizedekben ugyanis a közösségi agrárpolitika elsődleges célja a termelés növelése volt, ezért a kifizetéseket a mezőgazdasági termékek előállításához kötötték. Így a fő ösztönző tényező nem a piac volt, hanem a kvótákba ágyazott támogatás, amely merev termelési szerkezetet konzervált. Később viszont megváltozott a helyzet, és a sokszor túltermeléssel küzdő uniós inkább a jövedelemtámogatás-jellegű kifizetésekre helyezi a hangsúlyt a termelés tételes ösztönzése helyett, amellyel a piaci és a hatékonysági kérdéseket is jobban előtérbe tolja. A SAPS-ban a támogatásokat az egyszerűség kedvéért hektárra vetített „átalányösszegként” osztják ki a földet használó mezőgazdasági szereplők között. Az SPS ennél tovább megy, és bár a kifizetések alapjául a termőföldet ez is megtartja, úgynevezett támogatási jogosultságokat képez. Ezeket – a gazdálkodók egyéb uniós támogatásaival együtt – több modell és referenciaszámítás szerint „mezőgazdasági üzemszinten” határozzák meg, vagyis az uniós kifizetéseket nem csak a termeléstől, hanem a földtől is elválasztják.

A BPS alapvetően az SPS filozófiáját követné, hiszen szintén elválasztaná a támogatásokat a termőföldtől, a jogosultságokat üzemszinten határozná meg és azokat vagyoni ér-

tékké, vagyis forgalmazható vagyoni értékű jogokká alakítaná át. A lényeges változás ott következne be, hogy a rendszer a közvetlen kifizetések teljes kasszáját más elven osztaná el. Első fontos lépésként úgynevezett hektáronkénti alaptámogatást vezetne be, amely kisebb lenne a SPS-es támogatásjogosultságok kiszámításához szolgáló, eddigi hektáronkénti összegnél, illetve a SAPS-ban meghatározott hektáronkénti átalányösszegnél. Ez pedig azért következne be, mert a gazdálkodók az uniós pénzek jelentős részét más támogatási formákkal kaphatnák meg. Magyarország esetében például a teljes éves kifizethető forrásmennyiség a BPS-ben nem csökkenne, de a felosztás módja drasztikusan megváltozna. Az alaptámogatásra minden földhasználó igényt tarthatna, de a többi forráshoz már más – sokszor többletkötelezettséggel járó – jogcímekekkel juthatna hozzá. Így az uniós támogatások jelentős részét a BPS-ben nem feltétlenül azok kapnák meg, akik a SAPS-ban most hozzáférhetnek.

A BPS nyilvánvalóan a komoly csalódást okozott volna azon gazdálkodók körében, akik összességében kevesebb támogatást vehetnének igénybe a SAPS-hoz képest. Ez pedig a 2018-as választási évben jelentős politikai kockázatot hordozna a mostani parlamenti többség számára. A politikai szempontok mellett a SAPS megtartásához az is hozzájárulhatott, hogy a BPS működtetése jóval nagyobb államigazgatási-közigazgatási adminisztrációs feladatokkal járna.

Így logikusnak tűnhetett, hogy a legegyszerűbb SAPS-nál maradjunk az esetleges további bonyodalmakkal járó BPS választása helyett. Csakhogy a SAPS melletti vokssal a kormány azt is egyértelműsítette, hogy jelentős pénzeket von el az állattenyésztőktől, akiket viszont retorikai szinten folyamatos támogatásáról biztosít. A BPS bevezetésével ugyanis az állattartók jártak volna a legjobban, mivel őket eddig a túlságosan „területközpontú” SAPS elhanyagolta. Bár az unió alapvetően arra törekszik, hogy a termelést a támogatásoktól elválassza, néhány esetben kivételt tesz, és ide tartozik az állattenyésztés is. Ennek oka, hogy termeléshez kötött módon olyan, „érzékenyek” nevezett ágazatok is forrásokhoz juthatnak, amelyek egyébként támogatásokat nem kapnának. Itt a tejtermelőkre, a szarvasmarha-tenyésztőkre, illetve a juh- és kecsketartókra kell gondolni, mert a „puha ágazatokként” kezelt sertés- és baromfitermelés a SAPS-ban nem férhet közvetlen támogatásokhoz, és ez így lenne a BPS-ben is.

Azzal viszont, hogy a SAPS-ot a 2014-2020 közötti teljes uniós ciklusban megtartjuk, és a BPS-re egyáltalán nem térünk át, a jelenlegi KAP-ból kiaknázható állattartási támogatási lehetőségek jelentős részét kihasználatlanul hagyjuk. Ugyanakkor hiába döntöttünk a SAPS fenntartása mellett, ez a kifizetési rendszer már nem lesz ugyanaz, mint amilyen „lebutított formájában” 2007-2013 között volt. Brüsszel ugyanis egyrészt kötelező átcsoportosításokat ír elő a közvetlen kifizetéseken belül, más jogcímeknél pedig – mint a termeléshez kötött támogatásoknál is – a tagországokra bízta, élnek-e az átrendezési lehetőséggel.

Minden átcsoportosítás azzal jár, hogy a hektáronként kifizethető, biztos forrásként felvehető SAPS-összeg csökken. E szabályozás tehát a BPS-hez hasonló alaptámogatási irányba vezet anélkül, hogy a támogatási jogosultságok és vagyoneértékű jogok rendszerét be kellene vezetni. A 2014-2020 közötti KAP-ban a területalapú támogatások és a termeléshez kötött támogatások mellett az úgynevezett „zöldítés”, a redisztribúció, a fiatal gazdák támogatása, a kisgazdaságok egyszerűsített támogatása, a kedvezőtlen adottságú térségek támogatása és az úgynevezett nemzeti tartalék képzése tartozik a közvetlen kifizetések közé.

A tagállamok egyrészt lehetőséget kaptak arra, hogy a két pillér között 15-15%-os (a vidékfejlesztés javára kivételesen 25%-os, de ez Magyarországra nem vonatkozik) átcsoportosítást hajthassanak végre. Annak ellenére, hogy Magyarország vidékfejlesztési forrásai drasztikusan csökkentek, a magyar kormány úgy döntött, hogy a vidékfejlesztésből 15%-

ot a direkt kifizetésekre csoportosít át. Könnyen belátható, hogy ez a döntés tovább rontja a magyar mezőgazdaság versenyképességét, csökkenti az innovációra, a fejlesztésekre, a környezetvédelemre, a fiatal gazdák ösztönzésére stb. amúgy is jelentősen csökkenő forrásokat. A döntés mögött nagyon egyszerű politikai logika érhető tetten. Ha erre az átcsoportosításra nem került volna sor, akkor a gazdáknak, gazdálkodóknak azzal kellett volna szembeülniük, hogy a korábbi 70 ezer Ft/hektár SAPS támogatás „helyébe lépő” alaptámogatás + zöldítés együttes összege érzékelhetően csökken, azaz a földalapú támogatás kevesebb lenne, mint korábban. Ezt fedi el a vidékfejlesztés rovására történt 15%-os átcsoportosítás.

Az I-es és II-es pillér közötti átcsoportosítástól független az un. támogatási felsőhatár. Az Európai Unió előírásai szerint a 150 ezer euró feletti alaptámogatás összegét legalább 5%-kal köteles minden tagállam csökkenteni. Ez alól is van azonban kivétel, mert az a tagállam, amely él a redistribúciós támogatás lehetőségével (azaz, minden termelő az első 30 hektárjára többlettámogatás kap), az nem köteles még a 150 ezer euró feletti 5% alkalmazására sem. (E lehetőséggel sokan éltek, többek között – nem véletlenül – Németország is.)

A támogatási felsőhatár vonatkozásában Magyarország az egyik legdurvább döntést hozta. E szerint 150 ezer euró felett 5%-ot, és mintegy 176 ezer euró felett (a 150 ezer euró felel meg kb. 1037 hektárnak, és a 176 ezer euró kb. 1200 hektárnak) a támogatás 100%-át elvonta. Ez egyszerre két politikai célt szolgál:

Az egyik ok az, hogy a vidékfejlesztésre rendelkezésre álló források a korábban ismertettek szerint 40%-kal csökkentek, és ennek részbeni visszapótlását jelenti a támogatás megvonása és a II. pillérbe történő átcsoportosítása.

A másik ok, ami az előzőnél sokkal súlyosabb, birtokpolitikai. Ez ugyanis azt jelenti, hogy az 1200 hektár felett gazdálkodó, mintegy 525 gazdaság, az 1200 hektár feletti területeik után hektáronként mintegy 45 ezer forintot veszít el. Ez különösen, ha állatot tartanak, kigazdálkodhatatlan, azaz előbb-utóbb állatállományuk leépítésére fogja őket kényszeríteni.

Szakértők szerint a legvonzóbbnak az tűnhetne a magyar agrárágazat számára, ha 2018-ban mégiscsak áttérne a SAPS-ról az alaptámogatási rendszerre (BPS), és akkor az összesen 15 százalékos termeléshez kötött támogatás mellett a nemzeti pénzes boríték további 20 százaléka a felhasználásáról is szabadon rendelkezhetne. Ezzel jelentősen növekedhetne a hazai kormányzat cselekvési szabadsága. Így elvileg még az is elképzelhető volna, hogy a teljes nemzeti támogatás 35 százalékát az érzékeny szektorokra fordítsák. Ez a módszer már megnyitná az utat a támogatások egyes ágazatok közötti újraelosztása előtt. Miután a reform értelmében a teljes nemzeti boríték 2 százalékát a fiatal (40 év alatti) gazdálkodók számára kell fenntartani és a teljes összeg maximum 10 százalékát a kisgazdálkodóknak folyósíthatják, elvileg akár gyökeresen is újra lehet osztani a közös agrártámogatásokat a szektorok között. Adott esetben ez a szántóföldi növények támogatásának radikális csökkentését is eredményezheti.

A fenti változat jelenleg nem tűnik reálisnak, mindenesetre kormányváltás esetén indokolt volna felvetni a téma újraindításának lehetőségét, mivel így a kormánynak a jövőben jóval nagyobb szabadságfoka volna az ágazaton belüli strukturális változtatások rugalmas véghezvitelére. A változás azonban több éves előkészítést igényelne, ami azt is jelenti, hogy 2018-ban csak akkor lenne esély a BPS-re való áttérésre, ha annak az előkészítését a jelenlegi kormány legkésőbb 2016. elején megkezdte volna.

TRANSZATLANTI KERESKEDELMI ÉS BEFEKTETÉSI PARTNERSÉG (TTIP)

Programtézis:

Az EU és az USA közötti szabadkereskedelmi tárgyalások (TTIP) belátható időn belül befejeződhetnek. A jövő agrárprogramjának készítésében a TTIP várható következményei kulcsfontosságúak lehetnek. A kevésbé publikus egyeztetések folyamatát szorosan követni kell, és minden lehetséges információs csatornát felhasználva (pl. az Európai Parlamentben dolgozó képviselőink) fel kell készülni az agráriumot érintő változások kezelésére (pl. támogatások, közös sztenderdek, vá-mok leépítése, GMO, stb.).

I.

Az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok hosszabb ideje tesz kísérletet arra, hogy a térség megőrizze a világgazdaságban betöltött szerepét, és tárgyalások folynak egy átfogó szabadpiaci és befektetési egyezményről, amely TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership) néven vált ismertté. A tárgyalások középpontjában a vámok és a kereskedelmet nehezítő eltérő szabályozások egységesítése, a befektetések védelme, a befektetők és az állam közötti viták rendezése áll. Külön nevesített cél annak az elérése, hogy a kisvállalkozások jobban részt tudjanak venni az EU és az Egyesült Államok közti kereskedelemben. Az egyezmény elfogadásának EU-s protokollja szerint azt be kell mutatni az Európai Tanácsnak és az Európai Parlamentnek is, és mindkettőnek egyet kell érteni az elért eredményekkel. Ezek után mind a 28 tagállam nemzeti parlamentjének jóvá kell hagynia a megállapodást.

A fejlett országok között a nagyobb mértékű nemzetközi kereskedelem egyértelműen megfogható gazdasági előnyöket hoz az összes fél számára. Amíg az előnyök elosztását és nagyságát lehet vitatni, a szabadabb kereskedelem nyilvánvalóan több jólétet hoz, nem pedig kevesebbet. A különböző becslések szerint a TTIP százmilliárd eurós, illetve dolláros mértékben növelheti mindkét gazdasági térség teljesítményét, például a vámok lebontásán, egységesebb szabályok kölcsönös elfogadásán, szolgáltatások könnyebb exportján keresztül, emellett a világ többi részén is hozhat milliárdos mértékű kereskedelem-bővülést.

Egyes szakértői becslések szerint az EU teljes külkereskedelme 6%-kal, az USA-é 8%-kal növekedhet, bár sokan ennél lényegesen alacsonyabb eredményre számítanak. Ugyancsak fontos tényező az új munkahelyek teremtése: egyes becslések szerint több millió új munkahely jöhet létre a megállapodásnak köszönhetően. Elképzelések szerint minden uniós háztartás több száz eurót fog megtakarítani az olcsóbb termékekkel és szolgáltatásokkal. A vámokat a két ország között a lehető legtöbb területen lebontják, és a felesleges, duplikált szabályozásokat is megszüntetik (a két blokk elfogadja egymás rendelkezéseit). A bürokrácia, az adminisztráció csökkentése is komoly megtakarítást hoz majd, akár a gazdasági nyereségek 80 százalékos mértékéig.

Kétségtelenül nagy kockázatot jelenthet, hogy a kis- és középvállalkozásokat a nagy cégek kiszoríthatják a piacról. Ugyanakkor a kkv-k adják az EU-ban, illetve az USA-ban a másik

blokkba irányuló export 30%-át, ráadásul a kereskedelmet akadályozó tényezők ugyanúgy vonatkoznak a kisebb mennyiségben kereskedő kkv-kra, mint a nagy cégekre. Ez azt jelenti, hogy most a kkv-k aránytalanul nagyobb terhet viselnek, de mivel ugyanúgy részesedhetnek a vámok és más, a kereskedelem útjában álló akadályok lebontásából, mint a nagy cégek, ezért relatíve jobban járhatnak. A tárgyalások során többször is fölmerült, hogy a kkv-szektor nehezebben tud piacot szerezni, így különböző mechanizmusokat állítanának fel, hogy ezeket a cégeket segítsék a kereskedelem bővítésében.

Ritkábban beszélnek róla, de egy másik felmerülő, már globális gond az lehet, hogy a világ két legnagyobb gazdasági blokkját – összesen a világkereskedelem harmadát felölelő térségeket – összekötő megállapodással kizárják a többi felet a gazdasági előnyökből. Ez azzal a veszéllyel is fenyeget, hogy a világkereskedelem területén, a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) keretein belül a vámok és egyéb kereskedelmi akadályok lebontása megakadhat, és a kétoldalú megállapodások tömege jöhet létre. Ezzel pedig egy kibogozhatatlan háló jöhet létre, amely keretei között csaknem lehetetlen lesz rendet teremteni, pedig a WTO világszintű csökkentést szeretne, s ez végül is globális érdek.

A megállapodás nagyban megerősíthetné az Európai Unió pozícióját a gyorsan fejlődő globális piacokon, ahol – becslések szerint – ma már a növekedés mintegy 90 százaléka az EU határain kívül keletkezik. A megállapodás emellett az EU tekintélyét is erősíthetné a világ gazdasági küzdőtéren.

Ezen túlmenően, egy átfogó transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerség (TTIP) nemcsak a transzatlanti partnerséget élesztené újjá, amely az elmúlt évtizedben sokak szerint némileg veszített jelentőségéből más, élénk kereskedelmet folytató szereplők megjelenésével. A TTIP a világ egyik legnagyobb, 830 milliós belső fogyasztói piacát teremtené meg a világkereskedelem egyharmadának liberalizálása révén.

Jelenleg az Európai Unió és az Egyesült Államok közötti kereskedelmi és beruházási forgalom évi 500 milliárd dollárt tesz ki, ezen belül a közvetlen külföldi tőkebefektetések értéke 300 milliárd dollár, így ma ez jelenti a világ legnagyobb kereskedelmi és beruházási blokkját. Egy átfogó transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerség azonban még ennél is nagyobb hasznot hozna mindkét fél számára. A Centre of Economic Policy Research (CEPR) elnevezésű kutatóintézet által készített jelentés becslése szerint a megállapodás a két fél közötti gazdasági tevékenység évi 275 milliárd dolláros bővülését eredményezné, ami akár 119 milliárd euró hasznot jelentene az EU gazdaságának.

Az Európai Bizottság Kereskedelmi Főigazgatósága még ennél is derűlátóbb a megállapodás lehetséges hatásait illetően: szerintük a vállalatok további 187 milliárd euró értékű árut és szolgáltatást értékesíthetnek majd az Egyesült Államokban, elősegítve ezáltal az igencsak kívánatos új munkahelyek létrehozását. További előny lehet a jövőre nézve, hogy mivel a TTIP az összes világkereskedelem egyharmadát képviselné, ezért bármilyen közös szabvány de facto világszabvánnyá válna, így az EU és az USA diktálhatná a szabványokat a világ többi része számára.

A TTIP előnyei nem korlátozódnának pusztán az Európai Unióra és az Egyesült Államokra. A CEPR tanulmánya szerint a világ többi részének is előnye származik a kereskedelem liberalizálásából; az USA-n és az EU-n kívüli globális jövedelem csaknem 128 milliárd dollárral nőhet.

A TTIP nem az első példa arra, hogy Európa megnyitja a határait a kereskedelemnek és befektetéseknek. A közös piac megalkotása annak idején hozzájárult ahhoz, hogy a tagállamok

korlátozzák hatalmukat, mellyel az adófizetők pénzéből bukott vállalkozásokat mentenek ki; valamint az önkényes törvényhozás eszközeit is segítette lebontani, mely törvényhozás a bukott cégeket védelmezte nem tarifális korlátokkal (pl. szabályozások, technikai követelmények stb.). Ez természetesen nem azt jelentette, hogy törvények vagy fogyasztóvédelem nélkül éljük az életünket. Az EU belső piaca megmutatta, hogy a több kereskedelem és a fogyasztóknak járó haszon nyilvánvalóan kompatibilis egymással.

Az EU bővítésének mostani hulláma előtt néhányan azt jósolták, hogy a bérek és a színvonal rohamosan zuhanni fog, a társadalmi szerződés felhígul és még sok más buktató lesz. Ezekből egyik sem következett be. Ugyanezeket az érveket használták az Egyesült Államokban, mikor az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményről (NAFTA) tárgyaltak, és ott ugyanúgy alaptalannak bizonyultak.

A józan ész alapján az ISDS (Befektető és az Állam Közötti Vitarendezés) mechanizmusa sem jelenthet veszélyt a szuverenitásra és a demokratikus kormányzásra. Az államok saját gazdaságukat szabályozó hatalmát nem érintené az ISDS. Azt is látni kell, hogy választott bírók jelenlegi teljesítménye ma sem mutat elfogultságot a befektetők, vagy az államok irányába. A választott bírósági eljárások eredményei a következőt mutatják: az EU tagországok ellen indított, lezárt ügyek 50 százalékát az adott tagállam nyerte meg, és további 26 százalékban született megállapodás.

Mindenképpen pozitívnak kell tekinteni, hogy a befektetőknek joguk van egy független, (nem nemzeti) választott bíróhoz fordulni, és azt sem szabad elfeledni, hogy erre az ISDS nélkül is lehetőségük van, az új rendszer csak kiegészítené, szabályozná a jelenlegi gyakorlatot. Az ISDS rendszerében nagyobb esély lenne elkerülni, hogy némely esetekben a befektető és a nemzeti kormány közti viták rendezésekor a nemzeti bíróságok elfogult döntést hozzanak, a nemzeti kormány nyílt vagy rejtett nyomásgyakorlása miatt vagy egyszerűen nemzeti érzelmekből kifolyóan.

II.

A TTIP előkészítése során már eddig is számos neuralgikus pontja vált nyilvánvalóvá. Ezek egyike a mezőgazdaság és általánosságban az agrárszektor, amelynek ügye az Európai Unióban különösen kényes, az ágazatot övező viták többnyire óriási hullámokat korbácsolnak. Az EU-n belül sokan tartanak attól, hogy a TTIP nagy vesztese Európa agrárszektora lesz, egyesek egyenesen az uniós mezőgazdaság feláldozásáról beszélnek.

Az agrárkereskedelmi liberalizáció a szabadkereskedelmi egyezmények legérzékenyebb fejezetének számít, és az agrárágazatot általában más szempontok szerint értékeli, mint az egyes ipari ágazatokat. Többek között azért, mert az agrárágazat liberalizációjának társadalmi hatásai erősebbek, és közvetlenebbül jelentkeznek, mint más ágazatok esetében, másrészt azért, mert az agrárlobbik a világon mindenütt rendkívül erősek.

A TTIP célja alapvetően a két fél közötti tarifális és nem tarifális korlátok lebontása lenne az agrárszektorban is. Ha az átlagvámot tekintjük, akkor annak mértéke Európában nagyjából a duplája az amerikaiak (18% és 9-10%), így igaz, hogy ebben a tekintetben Európa többet veszítene, főleg, ha hozzáteszük, hogy az EU mezőgazdasága több területen kevésbé versenyképes az amerikaihoz képest. Látni kell azonban azt is, hogy az átlagvám nem annyira pontos mutató, hiszen egyes termékeknél a tarifák kiugróak lehetnek, míg másoknál nagyon alacsonyak. Ahogy említettük, a szabadkereskedelmi megállapodások esetében az agrárszektor általában nem úgy kezelik, mint a többi iparágat, elképzelhető, hogy nem kell az összes tarifa megszűnésével számolnunk (legalábbis nem azonnal), így a végeredmény valószínűleg a felek érdekérvényesítő képességétől függ majd. A bizonyos termékekre megállapított vámok nem véletlenül magasak, és a felek ezekben az esetekben a jövőben

is igényt tarthatnak bizonyos védelemre. Az unió például valószínűleg erősen lobbizni fog majd a jelenleg igen magas vámtétellel terhelt európai tejtermékek, pl. sajtok olcsóbb amerikai exportjáért, de számos más esetben az amerikaiak fognak kiállni a vámok teljes lebontásáért.

Az agrárszektorra illetően ki kell emelni azt is, hogy bár a vámok uniós oldalról sok amerikai terméket illetően alig pár százalékosak, a feldolgozott élelmisznél jelentős az importvámok mértéke: 14,6% (egy-egy tejtermékeknél ugyanakkor akár 139 százalék is lehet a vám). Az USA esetében az importvám mindkét területen jelentősen kisebb, a mezőgazdasági, erdészeti, halászati termékeknél viszont mérsékeltebb a kulcs, és mindkét blokknál hasonló a mérték is.

Az Egyesült Államok mindenekelőtt abban érdekelt, hogy nagyobb volumenben tudjon mezőgazdasági terményeket (szóját, kukoricát például) szállítani Európába, míg az EU leginkább a feldolgozott termékek, pl. alkohol, sajtok, húsárak, csokoládé területén szeretné exportját növelni. Vagyis hatalmas amerikai élelmiszerterménység beáramlása a feldolgozott áruk területén nem valószínű, hogy bekövetkezne.

A tarifális korlátok lebontásánál jóval bonyolultabb kérdés a nem tarifális elemek kezelése, ugyanis az egyes szabályozások rendkívül eltérőek, más alapokra épülve, más logika mentén érvényesülnek.

Az egyik legkínosabb ügy az, hogy az agrárkereskedelmi liberalizáció az agrárpolitikákat is érintené, s így az agrártámogatási rendszereket is. Tudniillik a vámok lebontása elkerülhetetlenné teszi az utóbbiak felülvizsgálatát is, hiszen a szubvenciók sok termék esetében mesterségesen fenntartott versenyképességet jelentenek, ami liberális megközelítésben jogosan vet fel aggályokat.

Mind az Európai Unió, mind az Egyesült Államok masszívan támogatja az agrártermelők, az egyes támogatáspolitikák megközelítése, célrendszere és eszközei azonban különböznek, ami alapvetően nehezíti meg a szabályozások harmonizációját, behatárolva a liberalizációt is.

Amíg az EU közvetlenül a gazdálkodókat támogatja, az USA-ban nem a termelő kapja a támogatást, sokkal inkább a fogyasztó az árak alacsonyan tartásán keresztül – ha a kereslet magas, akkor a termelő is jól jár. Az agrárágazat szerkezete nagyban függ annak az egyes gazdaságokban és társadalmakban betöltött funkciójától. Ehhez illeszkedik a támogatáspolitikák is: az EU-ban főleg családi birtokok vannak – és ezekre irányul a támogatás is – míg az USA-ban nagybirtokok (az átlagos birtokméret a hétszerese az uniósnak). Az előbbi megközelítésben a multi-funkcionalitáson van a hangsúly, előtérbe kerül a munkahelyteremtés, a vidék népességmegtartó képessége, a vidéki életmód fenntartása (pl. fiatal gazdák), a környezet és a klíma kérdései (pl. zöldítés). Ez a filozófia pedig teljesen ellentmond az amerikai, piacvezérelt megközelítésnek.

Ezek olyan ellentétek, amelyeket rendkívül nehéz feloldani, nagyon radikális és mélyreható szabályozási harmonizációt igényelnének, nem is beszélve arról, hogy a reformok erős társadalmi ellenállásba is ütköznenek. Ezért majdnem bizonyosra vehető, hogy bármennyire is átfogó liberalizációra törekednek a felek, a támogatáspolitikák teljes reformjának egyelőre nincs realitása.

A megállapodásnak a magyar-amerikai agrárkereskedelmi kapcsolatokra gyakorolt közvetlen hatása szakértők szerint nem lesz számottevő. A magyar kivitelben az Egyesült Államokba irányuló mezőgazdasági termékek mindössze 2-2,5 százalékot tesznek ki, és a

nagyságrend a másik irányban is hasonló. Ha a két ország kölcsönösen megnyitná agrárpiacait, ez az arány minden bizonnyal akkor sem mozdulna el jelentősen. A közvetett hatások viszont annál lényegesebbek, ugyanis előfordulhat, hogy a versenyképesebb amerikai termékek miatt a magyar termékek kiszorulnának hagyományos piacokról. Fennállhatnak ilyen veszélyek pl. a kukoricaexportunk esetében, vagy a takarmánybúza esetében, amelyek az olcsóbb amerikai szója lehet a helyettesítője. Végeredményben a magyar export sorsa jelentősen függ attól, hogy mely termékekre terjed ki, és milyen mértékű lesz majd a liberalizáció.

A szabályozási harmonizációban Magyarország alapvetően a következő témákban lehet érdekelt:

- az eredetvédelem,
- a földrajzi jelölések,
- a GMO.

A beruházásokra a kevesebb kapcsolódási pont miatt nem lesz komoly hatással a megállapodás, a jelenlegi földforgalmi törvény pedig csaknem kizárja a lehetőségét annak, hogy a magyar termőföld tömegesen amerikai farmerok kezébe kerüljön.

A szabályozás megközelítésének különbözősége az állategészségügy, az élelmiszerbiztonság és a környezetvédelem esetében is szembeötlő. Az európai szabályozás jóval szigorúbb ezeken a területeken is, az ennek való megfelelés pedig tetemes költségeket ró az uniós termelőkre. Az olyan országok, amelyek ezekre nem fordítanak akkora figyelmet – így pl. az USA – versenyelőnyhöz jutnak. Az EU az élelmiszerbiztonságban jellemzően magasabb szintet képvisel, mint az USA, és ebből aligha lesz hajlandó lejjebb adni. Gondoljunk csak a genetikailag módosított szervezetek (GMO) által felvetett problémákra, amelyekkel kapcsolatban Európa nagyon konzervatív szabályozást alkalmaz.

A TTIP-tárgyalások egyik fontos fejezete az Európai Unió és az Egyesült Államok eltérő álláspontja a genetikailag módosított szervezetekkel (GMO) kapcsolatban. Az USA-ban a GMO-k az oroszánrészt adják a szántóföldi növénytermesztésnek, az EU-s szabályozás ugyanakkor hallatlanul szigorú, és az európai társadalom nagy része erősen elutasító ebben a kérdésben. Ezzel együtt mindkét félnek nyilván kompromisszumokat kell kötnie. Az EU-n belül vannak országok, amelyek érdekeltek a GMO-mentességben, így ők valószínűleg ragaszkodni fognak szigorú szabályozáshoz. Magyarország is ebbe a csoportba tartozik, sőt, a magyar álláspont meglehetősen szélsőséges, miután a GMO-mentesség még az Alaptörvénybe is bekerült. Az USA eltérő gyakorlata a hormonkezelt hússal kapcsolatban ugyancsak erős érzelmi töltettel átítatott vitákat kavart, ebben szintén komoly összecsapások várhatóak.

Lényegi különbség a két fél között, hogy amíg Amerikában hatalmas, több ezer hektáros területeket, minimális élőmunkával, csúcstechnológiájú géppel, gyakran GMO vetőmagokkal, rendkívül költséghatékonyan művelnek meg, addig az uniós mezőgazdaság alapvetően nem a tömegtermelésre van berendezkedve.

Európában jobban fókuszálnak a minőségi, a klímavédelmet, a vidéket, az állatok jólétét is figyelembe vevő termelésre, továbbá a minőségi rés piacokra. Ez nemcsak a szabályozásokból eredő versenyképességbeli különbségekre hívja fel a figyelmet, hanem azt is mutatja, hogy az EU számára az olyan kérdéskörök, mint az eredetvédelem, az egyes termékjelölések, földrajzi jelölések sokkal fontosabbak, mint Egyesült Államoknak. Ez ismét

egy olyan speciális problémákat felvető szabályozási terület, amelyekben nehezen juthat dűlőre a két fél.

Összegezve tehát: az agrárliberalizációt nem lehet teljes mértékben elkerülni. Egyrészt azért, mert kölcsönös előnyökről is szó van, másrészt pedig a mezőgazdaság teljes kiiktatása esetén megghiúsulna a szabadkereskedelmi megállapodás gondolata, és sokak aggálya igazolódna, miszerint csak egy kis léptékű látszat-megállapodás születik majd.

A legvalószínűbb forgatókönyv szerint a vámcsökkentések megvalósulnak, de csak bizonyos korlátok között, a szabályozási harmonizáció pedig lassan, erős kompromisszumok és a felek érdekérvényesítő-képessége szerint történik majd meg.

Az az aggodalom ugyanakkor, hogy az EU feláldozza a mezőgazdaságot a kereskedelmi egyezmény érdekében, jócskán túlzó. Az agráriumban olyan, világgazdasági szinten is meghatározó nagyhatalmak érdekeltek, mint Németország vagy Franciaország. Ezek az országok pedig minden kétséget kizáróan kemény ellenfélnek bizonyulnak az amerikai fél számára.

A BIOTECHNOLÓGIAI MÓDSZEREK MEZŐGAZDASÁGI ALKALMAZÁSA

Programtézis:

Az új természetési technológiák terjedése – köztük a génmódosított (GMO) növényeké is – megállíthatatlan folyamat, ezzel – megfelelő ellenőrzési és jogi környezet mellett – a magyar mezőgazdaságnak is lépést kell tartania.

A biotechnológiai módszerekkel előállított organizmusok hozzá tartoznak a XXI. század legkorszerűbb vívmányaihoz, továbbá biztosítják az egészségügy a mezőgazdaság és az ipar hatékonyabb, környezetkímélőbb és az emberek számára egészségesebb működését. A tudomány ideológiai nézetek miatt történő elutasítása nem egyszerűen visszaveti az ország fejlődését, hanem behozhatatlan és végzetes hátrányt jelent minden magyar állampolgár számára.

A tévhitekkel ellentétben a genetikailag módosított organizmusok előállítása nem új keletű kutatás eredménye, maga az eljárás és annak szabályozása mára már bevett és jól működő gyakorlattá vált számos országban. 1983-ban az USA-ban megjelennek az első szabadalmak genetikailag módosított organizmusok előállítására vonatkozóan, és 1986-ban az Amerikai Környezetvédelmi Hivatal engedélyezte az első génmódosított dohány növény használatát, ami vírus rezisztenciát hordozott.

Az USA-ban 1966-ban került köztermesztésbe az első vegyszer rezisztens szója ezzel párhuzamosan Ausztráliában bevezetik az első rovar ellenálló gyapotot. 2012-ben Magyarországon életbe lépett az EU első GMO ellenes alkotmánya. (2008-ban Ecuador már bevezetett egy hasonló alkotmánymódosítást, aminek ma a visszavonásán dolgoznak.)

Európában a génnemesített növények kb. 100 ezer ha-nyi európai termőterülete szinte elhanyagolható a világ összes, mintegy 180 millió ha termőterületéhez képest, ennek elsődleges oka, hogy termesztésre egyetlen, régi, moly-rezisztens kukorica fajtakör (MON810) engedélyezett. Az adatok a 2007-es állapotokat tükrözik, azóta a Spanyolországban nőtt, a többiben inkább visszább szorult a MON810-es kukorica fajtakör termesztése.

A géntechnológia csak egyike az új növényfajták előállítására szolgáló megannyi nemesítési módszernek (miközben a klasszikus szelekción, keresztezésen alapuló módszerek is megmaradnak), és ezt sajnos sem a közvélemény, sem a politikusok nem tudatosítják. Az eddig közölt nagyszámú tudományos vizsgálat alapján készített elemzés (ügynevezett meta-analízis) szerint világszinten a génmódosított (GM) növények alkalmazása 22 százalékkal emelte a terméshozamot, 68 százalékkal növelte a gazdálkodás nyereségességét és 37 százalékkal csökkentette a felhasznált kémiai növényvédő szerek mennyiségét. Már köztermesztésben van, illetve folyik a bevezetése három olyan GM-növénynek (két kukorica és egy krumplifajta), amelyeknek kifejezetten nagy gazdasági előnyei lennének a magyar mezőgazdaság számára. Az egyik egy kukoricabogárnak ellenálló hibrid, amelyet a világban széleskörűen termesztnek, és amely szükségtelenné tenné a kukoricabogár elleni kémiai védekezésre költött, évente legalább négy milliárd forintot, és még a környezetet sem szenny-

nyeznénk. A másik egy most elterjedő szárazságtűrő kukorica, a harmadik pedig egy bevezetés alatt álló burgonyavésszel szemben rezisztens burgonya. Ha e három növény megkapja az uniós termesztési engedélyt, a nálunk GM-ügyben sokkal nyitottabb Csehországban, Szlovákiában, Romániában vélhetően elkezdik termesztetni őket. A magyar gazdák pedig egyedül maradnak a versenyben, ha nem lépünk.

Mindamellett, hogy a GM-növények termesztése azonnal érzékelhető előnyökkel járna, nem szabad elhamarkodott döntéseket hozni. Jelenleg sem a tudományos élet sem a közvélemény nem áll készen arra, hogy maximális hasznot könyvelhessünk el a GM növények termesztése során.

Az első és legfontosabb lépés a tudományos élet támogatása, az irracionálisan szigorú és ellehetetlenítő szabályok lazítása, a félelemkeltő demagógiára alapozott politikai érvelés felszámolása. Ez a lépés hosszútávon magyar szabadalmakat, illetve új, modern megoldásokat eredményezne, amely csökkentené a licence-terheket fejlettebb országokkal szemben, továbbá növelné a gazdasági függetlenségünket és mérsékelné kiszolgáltatottságunkat. Fontos megjegyezni, hogy manapság az a kutató, aki a GMO mellett érvel, a munkájával játszik, továbbá az a cég, amely kutatásokat végez a témával kapcsolatban, minden támogatástól megfoszthatja magát.

Az első lépéssel párhuzamosan rendkívül fontos a közvélemény pozitív irányba történő befolyásolása, ami nem igényel kifejezetten különleges eljárásokat, pusztán politikai nyomás nélkül engedni kellene a valóság, a tudományos konszenzus korrekt bemutatását.

Ha az első két pont már előrehaladott megvalósítási fázisba kerül, érdemes elkezdni egy külön ellenőrző hivatal felállítását és a szántóföldi kísérletek megkezdését.

A tömeghisztériát egy sor tényező váltja ki. Az alultájékozottság, az ideológiai meggyőződések, a gazdasági spekuláció és ellenérdekelt csoportok érdekvégyesítő képessége együtt vezetett ahhoz az állapothoz, ami ma jellemző a magyar közvéleményre. Teljesen világos okok miatt a GMO ellenzők tábora sokkal hangosabb és hatékonyabb, mint a mellette érvelők.

Veszélyes-e az emberi szervezet számára a GM növények fogyasztása? A végletekig leegyszerűsítve és a lényegét kiragadva a válasz: NEM. Minden modern ipari, egészségügyi vagy mezőgazdasági technológia veszélyes lehet ellenőrzés nélkül az emberi egészségre. Ez alól a GMO-k sem kivételek, ám a természetesnek vett alapvető normák szerint ennek az esélye nem kimutatható, a jelenleg köztermesztésben lévő génnemesített termények semmivel sem jelentenek nagyobb egészségkockázatot, mint hagyományos megfelelőik. Felboríthatja-e az ökoszisztémát a rezisztens gyomok illetve rovarok kialakulása? A szántóföldön kívül a rezisztencia nem hat pozitív szelekciós tényezőként, így ott a rezisztens gyomok és rovarok semmilyen előnyhöz nem jutnak normális társaikhoz képest. A szántóföldeken pedig az esetlegesen felbukkanó rezisztens gyomok illetve rovarok jelenléte ellen egyszerű agrotechnikai eszközökkel kell védekezni, ugyanúgy, mint amikor ilyen rezisztens kártevők vagy gyomok géntechnológiától függetlenül is megjelentek és meg fognak jelenni a jövőben is. GM növények fogyasztásakor kialakulhat-e antibiotikum rezisztens baktérium faj a tápcsatornáinkban? Ennek kimutatható valószínűsége nincs. Az aggály felvetésének alapjául szolgáló tudományos eredmények ilyesmit soha nem igazoltak, a tények csak kiindulásként szolgáltak szélsőséges feltételezésekhez, többnyire áltudományos érveléseken keresztül.

Napjainkban súlyos problémát jelent főleg a fejlődő országokban kimutatható egyoldalú és szűkös élelmiszerellátás. A növekvő népességgel párhuzamosan egyre kevesebb és gyengébb minőségű élelmiszer fejadaggal számolhatunk, ami hosszútávon globális katasztrófa helyzeteket eredményezhet. (Számos elemzés azt jósolja, hogy a jövőben Afrikából induló migráció az ottani országok népességeltartó képességének korlátozottsága miatt fog elindulni)

Az egyoldalú táplálkozás miatt a fejlődő országokban több mint 300 millió embert érint az A vitamin hiánya, amelynek tünetei a farkasvakság, a teljes látásvesztés, illetve különböző bőrelváltozások. A kutatók már 1992-ben nekiláttak egy magas béta-karotin (A provitamin) tartalmú rizs, az aranyrizs kifejlesztésének. A fejlesztés sikerrel zárult, ám az engedélyezés még folyamatban van. A rizs össz-karotinoid tartalmából (37µg/g) 31µg/g a Béta-karotin mennyisége. 1-3 éves gyermeknek 300 µg A-vitamin, tehát „egy maréknyi” (72g) aranyrizs fedezi átlagos napi A-vitamin szükségletének felét. Ezzel az alapcélt elérték, 100-200g aranyrizs bevitel fedezi a napi A-vitamin szükségletet továbbá napi költsége aranyrizs esetén 20 \$ alatti míg A-vitamin szintetikus pótlásával 130-600 \$/fő. Ennek a fejlesztésnek a mintájára létrejött az aranykukorica és az aranymanióka is, amelyek szintén hatékonyan orvosolják az A vitamin-hiányt.

Az aszparagin, magas szénhidrát-tartalmú élelmiszerek (pl. burgonya) hőkezelése (fritőzben sütése) során redukáló cukrokkal reagálva akrilamidot eredményez. (Az akrilamid erősen egészségkárosító karcinogén vegyület) A burgonyagumó szabad aszparagin tartalma 95%-kal is csökkenthető, az akrilamid szint akár 5%-a is lehet a kontrollnak úgy, hogy közben burgonya egyéb tulajdonságai viszont nem változtak.

Ahogy a fenti két példa is mutatja, a GMO súlyos élelmezési problémákat, illetve egészségkárosító faktorokat képes mérsékelni.

Új Köztársaságért
Alapítvány